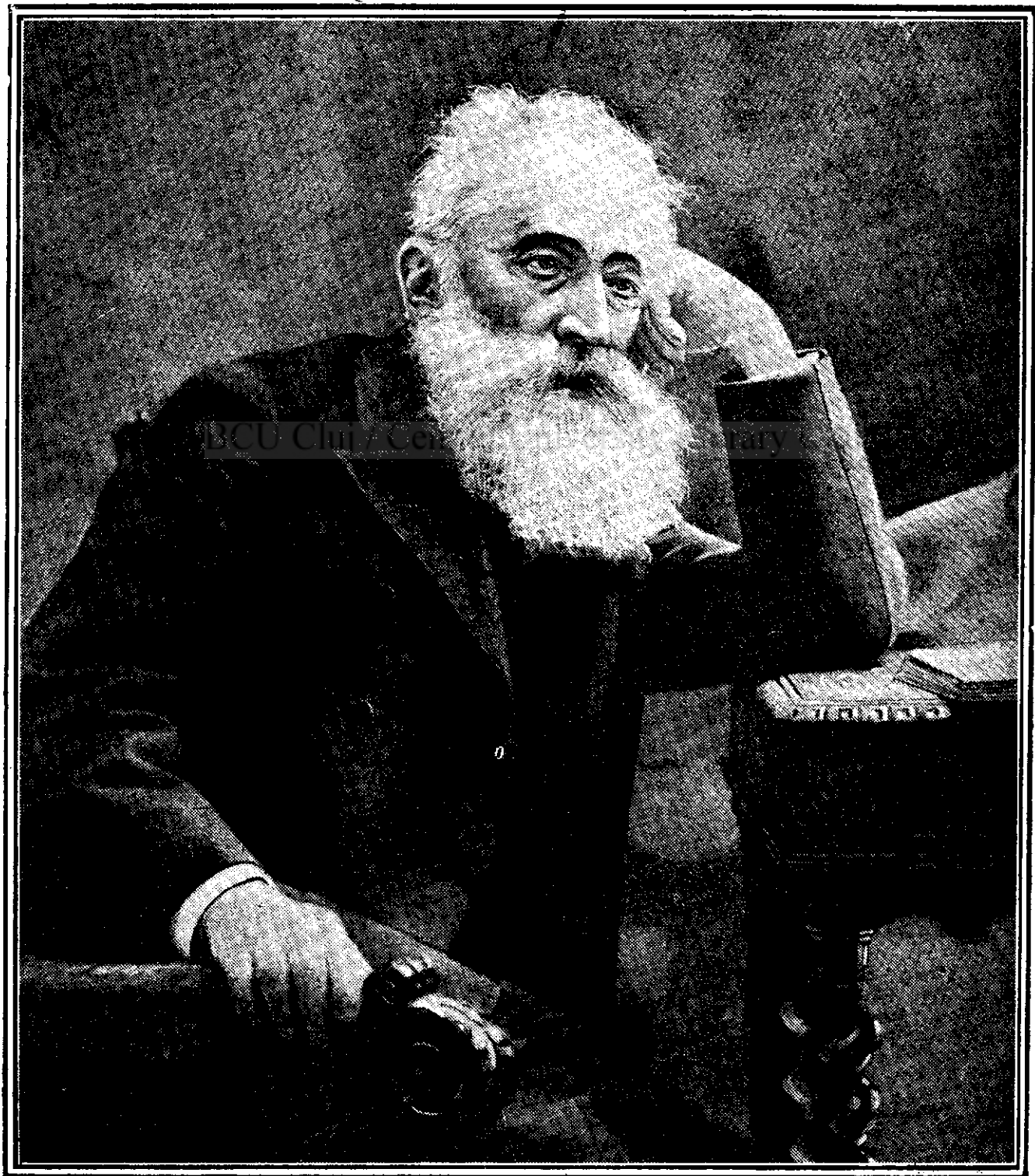

UNIVERSUL LITERAR

BOGDAN PETRICEICU HAȘDEU 1836—1907
După tabloul din sala de lectură a Academiei Române.

Dicționare și Dicționare

B. P. HAȘDEU

Dare de seamă despre „Etymologicum magnum Romaniae” cetită în ședința Academiei dela 13 Martie 1887

de
B. P. Hașdeu
— Membru al A. R. —

Oare la ce literă ai ajuns? mă întreabă într-o zi un bărbat cu vază în lume.

— Hm! — răspunsei eu printr-o altă întrebare — până la ce literă ai cetit?

Aici, firește, o mare încurcătură, căci omul meu cunoștea cartea numai din svon. Românul însă nu se prea încurcă nici odată. Prefăcându-se că n'a auzit întrebarea, el se apucă eu o măestrută ușurință a mă lăuda pe mine, a lăuda Etimologicul, a lăuda Academia, a lăuda câte în lună și în soare, dară — fără un dară nu se poate — își încheie acatistul printr'un adânc suspin și o duioasă urare.

— Numai să-ți dea D-zeu ani mulți ca să poți isprăvi!...

A! iată ceva care trece peste competența mea și chiar peste votul unanim al înaltului corp academic. Ar fi de minune, negreșit, dacă stăpânirea ar putea să vină în Parlament cu un proiect de lege, prin care să mă oprească de a muri până la terminarea Etimologicului, ba încă să-mi mai lungească zilele și peste litera Z, pentruca să fac un supliment. Nu știu dacă țara ar câștiga prin aceasta, eu însă unul aș fi pe deplin mulțumit. Dar fericitele timpuri când se potcovceau parecii au trecut de mult. E foarte cu puțință ca eu să mor mâine pojmâine și într'un asemenea caz, fără îndoială, nimeni nu va zice: după ce a murit, câte zile a mai trăit ca să isprăvească?

Ceia ce mă linișește întru câtva, este că paguba n'ar fi tocmai mare. În adevăr dacă lucrarea mea nu e nici caldă nici rece, așa și așa, cât duce ciurul apă, lesne se vor găsi mulți ca s'o urmărească mai departe; dacă însă dimpotrivă, ea ar fi cumva atât de bună, încât anevoie să se găsească cineva care să mă înlocuiască la muncă, atunci oricât va rămânea dela mine, un volum, două sau trei, va fi un dar bine venit, o pângă nu de prisos pentru știința în genere și pentru românime în parte. Punându-mă în mijloc între ambele ipoteze, eu îmi permit a crede că opera mea, fără a fi ceva de toate zilele, nu este totuș vre-o grozăvie peste puterile oricui va intruni în sine un temciu de cunoștințe istorice și filologice cu un dram de bun simț și bună voință.

Cu asemenea cunoștințe filologice și istorice pe deoparte, cu bună voință și bun simț pe de alta, nu va avea cineva, ca să poată merge înainte cu desăvârșirea lucrării, decât să se pătrunză de planul general, de marginile în care el se desfășoară, de cugetarea cea călăuză pe calea ce-l duc la capăt.

Al meu în toată puterea cuvântului este numai acest plan, prin care — după zisa d-lui Dimitrie Sturdza — eu izbutii „a cuprinde înțelesul intim al ideii M. S. Regelui și pe care din capul locului îl înțelesese Academia. În tomul I, pe cele 1100 de coloane, se vede

deja destul de limpede chipul de realizare a aceluia plan.

Dar ce zic? Nici acest plan, cu a cărei paternitate ași vrea să mă fălesc, nu este al meu. El rezultă aproape întreg din starea actuală a științei limbii. De nu l'ași fi zămislit eu, trebuia s'o facă azi sau mâine un X sau un Y. Prioritatea este aici o simplă întâmplare, iar zăbava din partea altora nu e de mirare, de însuși lingvistica s'a născut abia de o jumătate de secol. Câte și mai câte îi mai rămâne de dres de aci în colo.

Dacă sarcina mea ar fi de a lucra un Etimologic al limbii franceze sau al celei germane ori italiene, este invederat că ași avea la îndemână un material înștit mai mare, studiat mai dinainte de o pleiadă de cărturari; povara, prin urmare, ar fi nespum mai purtareată; dar să nu se creadă că atunci, eu ași proceda, altfel decât acum, să nu se creadă iarăși că altfel ași proceda, când mi s'ar da un graiu sâlbatec din Africa sau din America, lipsit de orice monumente de orice cultură, de orice năzuințe literare, nu altfel ași proceda, nu și nu, căci planul — încă odată — nu este o nepregătută născocire a creierului meu stărunitor, ci mi se impune, vrând nevrând, din afară, prin știința limbii.

De la Bopp și Diez, de la Schleicher sau Curtius încoace nici chiar un mic manual de gramatică pentru clasele primare nu se mai scrie așa cum se scria altă dată. Cu atât mai vătos, este un abis între cea mai voluminoasă gramatică a oricărei limbii de pe la 1800 și între orice gramatică științifică de astăzi, fie ea și mai mică decât aceea a lui Brachet. Cum dară se întâmplă, că numai **Dicționarul** n'a făcut în principiu aproape nici un pas înainte?

Nu vorbim nimic despre acele dicționare așa zise practice, pe care francezul pretinde a le purta în buzunar: „dictionnaire de poche”, iar neamțul le ține în mână: „Handwörterbuch”, unii și alții scriindu-se cu ele pentru a-și tâlmăci bine-rău o frază sau o vorbă străină; acele vocabulare elementare cu ajutorul cărora nu este de mirare, dacă la noi unul din vulgarizatorii romanșurilor pariziene de pe la 1850 tradusesse pe „plateau de Waterloo” prin „talerul de la Waterloo”.

Despre asemeni A. B. C. ai lexicografiei nu se vorbește. Nu vorbim iarăși despre acele dicționare așa zicând imperative prin care un areopag oficial, o Academie franceză sau o Academie della Crusca, se crede în drept a legisla asupra limbii curat literare a unei națiuni, făcând din graiu un fel de selecție nu naturală, ci de tot artificială, cel mult artistică. Este un gust, iar despre gusturi nu se discută.

Noi avem și în vedere numai Lexica totius linguae numai Thesaurus, numai acele repertorii colosale, pe care Littré le definește „un enregistrement très-étendu des usages de la langue, enregistrement qui avec le present, embrasse le passé”.

Să luăm excelentul dicționar latin al abatelui Forcellini din secolul trecut și să-l punem alături cu cea mai nouă

mare operă lexicografică „A new English dictionary eu historical principles” pe care dela 1884 încoace a început a publica James Murray după ce în curs de 25 ani o societate întreagă îi adunase și-i grămădise materialuri peste materialuri.

Înțelegem că Forcellini să nu ne dea altă ceva decât clasicitatea latină, căci „populus romanus” nu mai trăiește, graiul lui cel viu s'a metamorfozat de veacuri în dialectele romanice de astăzi, fără să ne fi lăsat mai nici o urmă proprie; cântecile sale, poveștile, ghicitoriile, bocetele, răsuri și plânsuri, totul s'a prăbușit, acoperindu-se cu giulgiul uitării. Dar oare în aceeași poziție se află Murray? El are de-a face cu cea mai pură din națiunile cele mari ale Europei, o națiune plină de sucul vieții, o națiune căreia i se datorează însuș cuvântul folklor, care însemnează toate prin câte se manifestă spiritul unui popor, obiceiurile lui, ideile lui despre sine-și și despre lume, literatura lui cea scrisă, miș și miș de trăsuri caracteristice cu rădăcini în inimă și cu muguri în graiu. Ei bine, cărturăria engleză veche și nouă se găsește la Murray, dar poporul englez — nu.

Poporul! iată ceea ceosebește pe știința limbii, născută în secolul nostru, de acele studii lingvistice de altă dată, cari n'au lipsit pe ici pe colea nici chiar în negura veacului de mijloc. Oare de ce nu s'a putut plăsmui această știință în mintile cele semizești ale unor uriași ca Aristotel sau ca Bacon? De ce? — fiindcă orice națiune ceva mai înaintată se credea pe atunci a fi prea superioară celorlalte mai puțin dezvoltate și fiindcă în fruntea fiecărei națiuni se punea câte o clasă socială ridicată cu mult mai pe sus de straturile cele de jos, crezându-se datoare a le desprețui și a nu le băga în seamă, după cum strălucitul păun — se zice — nu se uită nici odată la picioarele sale, căci sunt aspre și întunecoase. Sub o asemenea aristocrație între națiuni și sub o asemenea aristocrație între clase, orice altă știință sau artă putea să propășească, dar nu Linguistica, al căreia material brut se află mai întreg în cătune, în colibe, în bordeci, nu în palaturi.

(Din Analele Academiei Române
Seria II vol. 9

B. P. Hașdeu

B. P. Hașdeu

N. IORGA

A fost un om genial — cine l-a putut gădăi serios această însușire? — a dispus de cunoștinși neobișnuite în toate domeniile, așa încît oricînd putea uimi pe cei mai mulți; a avut un spirit elastic cum cu greu s'ar mai putea găsi altul, și, pe lingă aceasta, pătrunzător, ascuțit; a fost un scriitor îndrăzneț în luptă și de o necruțătoare ironie, a fost un convorbitor care aducea în discuție puncte de vedere nouă și, cînd nu putea lumina, orbia prin scăparea scînteilor, și, cînd nu putea convinge pe dușman, îl îndepărta prin jignirea crudă a mîndriei celei mai legitime, a sentimentelor celor mai gingașe și a ideilor celor mai îndelung și mai adevărați iubite. Chiar biruit în fața lumii, el își încunjura retragerea de o strălucire meșteșugită care silia ochii să se închidă și lăsa totdeauna impresia unei superiorități omeniești netăgăduite.

A dat culegerilor noastre de izvoare „Arhiva istorică”, cea dintâi carte a slavistici la Români; a strîns în „Cuvinte den bătrîni”, probe intralele din vechea limbă, — lucru ce nu se mai făcuse de alții; a grăbit dezvoltarea studiilor istorice, aruncînd în circulație, mai ales pentru vremile mai vechi, prin „Istoria critică”, o uriașă mulțime de informație nouă; a cutezat să viseze o mare Enciclopedie națională, încercată prin „Magnum Etymologicum”. În ațitea ramuri ale științei istorice și filologice, el a fost un deschizător de cale, care, ce e drept, s'a mulțumit adesea să arate numai drumul.

După încercări poetice și nuvelistice, el a izbutit să grupeze de mai multe ori în jurul său un mare număr de scriitori ai epocii sale, dela foițele din Iași pînă la „Revista Nouă”. Și în politică el s'a însemnat prin violentele pagini de satiră din ziarul său „Traian”, închinat luptei contra dinastiei nouă.

A lăsat cîțiva școlari și un număr nesfârșit de admiratori, deși a murit între slugi și lingușitori de ultima treaptă.

A fost frumos, a fost iubit, a fost mîndru, a gustat larg din mierea cerească a gloriei; os de Domn, s'a visat Domn el însuși. A fost și bogat pe vremuri.

A trăit mult și a luat vieții tot ce ea poate să dea.

Așa cum a fost, neamul său nu-l va uita și, chiar refuzându-i iubirea, nu-și va opri admirația față de această strălucită minte omenească ce a scînteiat între noi, și poate că în creștinescul „Dumnezeu să-l erte”, rostit la pragul mormîntului ce cuprinde uriașa frunte a cugetătorului și lumina ochilor isteți, se vor topi, pentru cei ce vin după noi, greșelile ai căror martori, plini de supărare uneori, dar mai adesea de durere pentru mărimea celui ce le săvârșea, — am fost noi.

(Din „Floarea Darurilor”, Sept. 1907).

...În două direcțiuni însă munca lui a fost mai folositoare filologiei, și noi cei mai tineri care ducem mai departe cercetările asupra limbii romîne ne bucurăm cînd mai putem cita cîteva din lucrările lui Hașdeu ca filolog. Publicînd texte vechi în acele bogate *Cuvinte din bătrîni* și însoțindu-le de comentarii cum nu se mai făcuse la noi, Hașdeu a contribuit, după Cipariu, cel mai mult la cunoașterea vechii noastre limbi. Și cînd mina obosită a lui va fi scris cel din urmă rînd pe care l-a lăsat din acest vast *Etymologicum*, bătrînul Hașdeu va fi simțit mulțumirea că nu scrisese ceva nefolositor și că nimeni în timpul cînd i se încredințase o asemenea lucrare n'ar fi putut da la noi ceva mai bogat ca informațiune, mai impunător ca erudițiune. A rămas neterminat acest Dicționar, dar ce cuprinde el e și azi un izvor prețios pentru cercetători — și Academia în veșnica ei bătrînească nemulțumire n'ar trebui să fie prea sgîrcită în sărbătorirea numelui marelui răposat, pentru că el a lăsat atîtea sute de pagini, pe cînd de zece ani încoace, după nouă și prețioase încercări n'am mai văzut nimic din acel de mult proecat dicționar.

Să nu uităm că filologia mai datorește ceva lui Hașdeu. Cu felul cum știa el să prezinte lucrurile a contribuit în oarecare măsură la popularizarea acestei științe în cercuri unde nu se prea știa ce putea fi ea. Hașdeu avea cetitori în afară de cercul specialiștilor; cu darul lui de a fi atrăgător a ajuns să intereseze pentru filologie și pe unii profani. Fărăste citeodată aceștia mergeau pînă să se creadă singuri filologi, dar

un asemenea păcat rămîne neînsemnat față de recunoașterea din ce în ce mai mult a însemnătății unei asemenea specialități. Neînsușindu-și nici pendantisul, care ducea la ridicol, al filologilor transilvăneni, Hașdeu a mai arătat că filologia se împacă cu vederi largi.

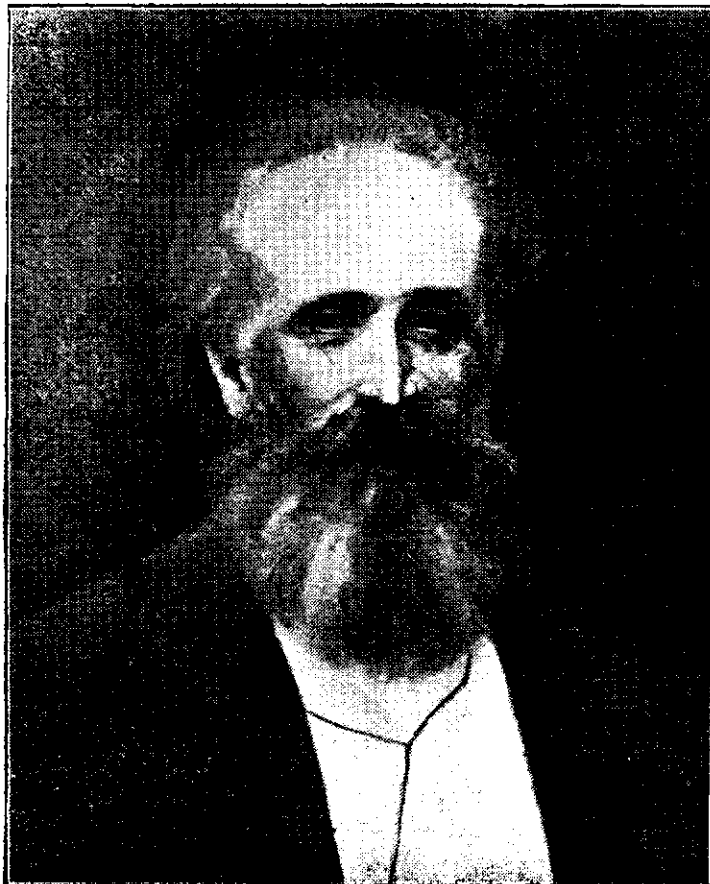
Și nu este un mare dar acela de a nu fi pedant și de a nu cădea în ridicol — și mai ales la noi unde și astăzi atîția nu știu să treacă pe lingă această prăpastie?

Poate tot ura lui contra pedantisimului, în literatură, contra formelor strîmte, a încălușării personalității și cultului pentru vorbele pretențioase l-au ținut pe Hașdeu departe de cercul „Junimci”, care se știe, n'a fost niciodată crîntă de atacurile sale, după cum nici ea n'a voit să-i recunoască nici un merit.

Cînd ne mai gîndim că acelaș Hașdeu și-a îndreptat odată gîndul și spre speculațiuni filosofice, sau mai curînd mistice — altă dată n'a scris și despre Talmud, și chiar despre foloasele studiilor fiziognomice? — fără îndoială că în fața unei activități așa de multiple nu se mai poate sta la îndoială recunoașterea locului mare pe care-l ocupă în dezvoltarea noastră intelectuală a celor din urmă decenii. Sînt umbre în activitatea lui, — și ne-am fi bucurat să fie mai puține — dar Hașdeu va rămîne totuși o figură impunătoare a culturii noastre.

Din opera lui se va păstra puțin încă vre'o cîțva timp și mai mult în filologie decît în istorie ori literatură — va rămînea însă numele lui ca acele nume ce înseamnă mult în viața intelectuală a unei jumătăți din veac.

O. DENSUȘIANU
(Fragment din „Viața Nouă” Oct. 1907)

B. P. HAȘDEU. După un tablou de G. D. Mîrea

O vizită la castelul „Julia Hașdeu“

I. L. CARAGIALE

Am fost alaltăeri la castelul „Julia Hașdeu“ dela Cămpina, unde am petrecut o zi nespuse de încântătoare, ospătat de d. și d-na Hașdeu, părinții proprietarei. Această minunată clădire a fost ridicată în trei ani fără nici un studiu sau plan prealabil, ci numai și numai, bucată cu bucată, după comunicările spiritiste ale Juliei Hașdeu. D. Hașdeu nu este arhitect și n'ar fi fost în stare, cum singur mărturisește, să conceapă un plan așa de complex, așa de logic și de frumos. E un castel tare și tot deodată un templu. Baza lui are forma simetrică a unei cruci; axa' principală urmează o linie perpendiculară pe meridian, așa că fațada templului privește drept la răsărit.

Castelul-templu are două aripi cu câte un cat și un donjon central, înalt de optsprezece metri. El se ridică mândru în mijlocul unei curți largi, având la dreapta lui, ca streajă, niște nuci bătrâni, iar la stânga o grădiniță de flori tinere, scaldate toată ziua în lumina soarelui. Castelul-templu are de jur împrejur, la fiecare rând, terase largi, împrejmuite toate cu stâlpi scurți de granit, acoperiți cu tablă de aceeași piatră, în stil druidic. Fațada e tot de granit cioplit fără lustru. Suindu-te pe terasa de jos, dela picioarele donjonului, dai de intrare. O muche de piatră, lată cam de o palmă, desparte vertical drept în două intrarea deschisă. Această muche e muchea ușii principale; o bucată de granit masiv, grea de câteva mii de kgr., care se deschide cu mare ușurință, învârtindu-se alunecos pe o osie de fier ce-i trece prin mijloc. Când ușa este deschisă, i se vede numai muchea; când este închisă, acoperind complet intrarea, se vede pe placa ei de piatră, blazonul familiei Hașdeu, iar d'asupra pe o panglică sburătoare: „E PUR SI MOU-VE“.

Felul sau, mai bine zis stilul ospitalității la castelul „Julia Hașdeu“ e cu totul deosebit: un amestec de **grand seigneur**, naiv savant, patriarh bătrân și tânăr artist. Atmosfera întregă e plină de bunătate — bunătatea însăși, d-na Hașdeu, — și plină de scântei de spirit — spiritul însuși, d. Hașdeu, — plină de frumusețe — amândoi soții frumoși prin frumusețea supremă a părului alb.

O așa ospitalitate e o mare favoare, o adevărată binefacere.

Tot timpul dejunului, ilustrul meu amfitrion e un izvor nesecat de învățături adânci și de glume scântectoare — o activitate de spirit în adevăr prodigioasă. Cercetări filologice și istorice, experiențe și comunicări spiritiste, religioase, filosofice, arte frumoase, îmbrăcate toate în pânza minunată, pe care numai cel mai înalt dar al minții omenești o poate țese, îmbrăcate în poezie — toate sunt cu o egală vigoare îmbrățișate.

Ascult uimit vertiginosoasele jocuri ale acestui înalt spirit, toate egal pline de farmecul inspirațiunii și de puterea convingerei. Spiritul acesta jonglează cu corpii cerești, cum ar jongla cu niște mingi sau portocale.

Am uitat cu desăvârșire scopul vizitei mele; mereu am ascultat, și nu mai mi-a venit în cap să fac vre-o întrebare.

Ne-am ridicat dela masă și am rein-

trat în castel. D-l și d-na Hașdeu se retrag să se odihnească puțin, lăsându-mă singur în salonul din stânga. Atunci încep să cercetez, uoul câte uoul, toate amănuntele acestui încântător locaș. În fiecare colț, materia spune o idee. Ies în curte și mă afund în grădină unde crește o vie de curând plantată; departe în spre apus se desinează dealurile de pe valea Doftanei. E liniște pătrunzătoare, pe care n'o întrerupe decât lătratul câinilor castelului — cari își reclamă tainul de hrană și mângâieturi dela d-na Hașdeu — și șueratul locomotivelor călferate. Mă întorc în curte. D-na Hașdeu își îngrijește pensionarii, poșoare întregi de pui. D. Hașdeu, care și-a făcut sista de câteva minute, îmi iese înainte... E mai tânăr chiar decât adineauri și îmi zice:

— Acum, iar sus! sus!

Ne urcăm pe terasa întâia, de-asupra căreia marele donjon își aruncă către răsărit umbra. Ne așezăm în fața unei mese. Acum începe să-mi vorbească despre ultimele rezultate ale comunicațiilor sale spiritiste cu Julia.

De demult încă, fiica împărtășește tatălui luminile la cari a ajuns ea. Din toate aceste comunicări cari se urmează metodic, va rezulta o operă măreață — o sistemă completă asupra problemei creațiunii. Savantul poet speră că în curând opera fiicei sale va putea fi dată publicului.

Din această vastă operă, d. Hașdeu, depozitarul ei, îmi permite să citesc câteva pagini miraculoase. Îmi este peste putință, firește, să reproduc cât de puțin propozițiunile filosofice cuprinse în acele pagini. Mă mărginesc a rezuma înțelesul ce l-am putut eu căpăta din ele...

„Marele Centru“, Lumină și Voință nemărginite, înființează la infinit, izbind Golul, Nimicul. Din izbituri eterne pornesc ființe eterne, produs infinit al unui izvor infinit, voințe infinite, rezultate dintr'o voință infinită.

Este o sistemă materialistă-mistică, a cărei expunere va face desigur epocă în știința umană. Cu o vervă de care numai

JULIA HAȘDEU

(Din colecția Academiei Române, secția stamțelor)

ei este capabil, iubitul meu amfitrion îmi desvoltă toată sistemă: este o clădire de caldă și sublimă fantesie, întemeindu-se pe cea mai solidă și rece logică. Cu sistemă aceasta se explică lămurit toate ipotezele științifice moderne, nelămurite încă. Ea aruncă o puternică lumină asupra teoriei evoluțiunii, atavismului, personalității, etc.

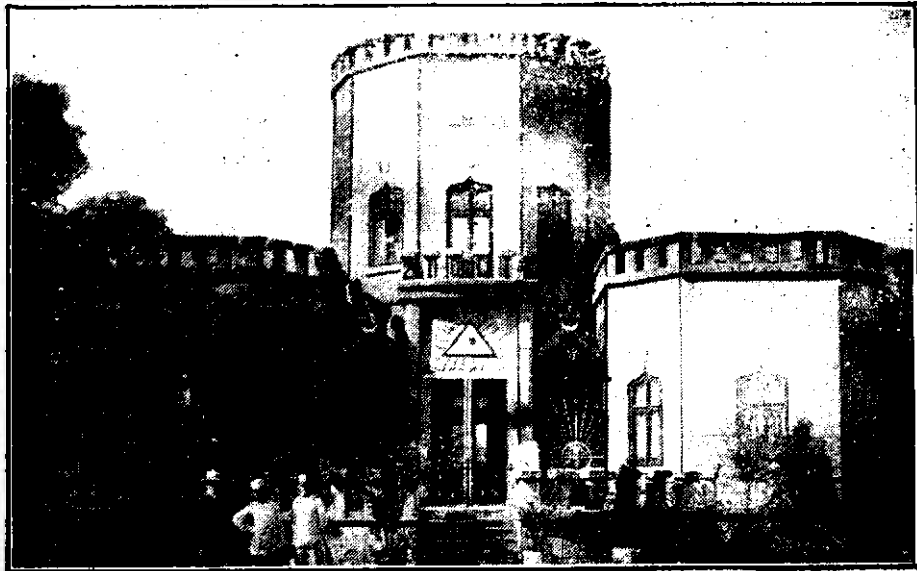
După ce d. Hașdeu m'a încheștat bine în țesătura sistemă sale, îmi zice privityndu-mă cu bucuria triumfului:

— Trebuie să stai deseară aci să vezi o noapte înstelată de pe terasa de sus, ca să pricepi mai bine toate câte ți le-am spus.

Se înțelege că nu m'ași fi putut împotrivi la o așa ademenire, dacă nu eram cu dinadinsul împiedicat de afaceri. M'am grăbit să mărturisesc ilustrului meu amfitrion adâncă părere de rău ce simțeam să nu mă pot supune unei așa de grațioase porunci.

— Atunci, îmi zise d. Hașdeu, n'ai înțeles nimic. Pentru ce ai mai venit?

La întrebarea aceasta, mi-am adus a-minte, după atâta uitare, de scopul prac-

CASTELUL „JULIA HAȘDEU“ DIN CAMPINA

Gânduri pentru pomenirea lui Hajdeu

„...iară mie unuia îmi place mai ales a-mă îndruma pe căi nebătute”.
Filozofia portretului lui Tepeș, 1864, p. 15.

Că Hajdeu a fost un precursor, e astăzi lucru știut și trâmbitat. Raportarea activității lui — dela „Luca Stroici” până la „Sic Cogito” — către publicistica contemporană, rămâne totuși mijlocul cel mai recomandabil pentru a-i înțelege geniul. Printre băgănelile, popularizările, împrumuturile, lipsa de nerv și de orizont științific al timpului — Hajdeu pare un strein, un anticipator, un savant occidental descălecat într-o cultură la începutul fermentației. Hajdeu e matur, e personal, o sintetic — dela cele dintâi broșuri, tipărite la Iași, în 1864, cu titlul general „Studii ritice asupra istoriei române”. Concepția istoriei, schițată în prefața „Istoriei critice” (1873), e singura justă: cercetarea și vădirea adevărului. Faptul, poate, e banalizat de manuale.

Dar Hajdeu îl simțea și îl aplica. O bună parte din istoriografia noastră, ca și ea de pretutindeni, e numai un pretext de adâncirea neghioabă a câtorva fapte, de monografii cari nu au cel puțin meritul unei statistici până la epuizare sau al unei narațiuni. Din pricina atâtor mediocre și nehygienice „Beiträge”, a vegetației erudiției universitare, a istoricilor și filologilor cu trup de amibă — noțiunea științifică a istoriei s'a pervertit, s'a deplasat, a ajuns meschină și comodă. Înainte de Părvan, îi înțelegem rostul și duhul din cărțile lui Hajdeu.

Tragicul neliniștii cauzalității, a torturat spiritul, a potențat resursele, a fecundat opera. Când scria — gândia și simția. Sinteză rară, cu infinite posibilități de surprindere a adevărului (a existenței, deci). Un temperament dinamic, disciplinat de o inteligență acută și hrănit cu o formidabilă și multilaterală erudiție. Temperamentul nu-i îngăduia

odihnă: lecturi până în zori, desgropări de arhive (misiunea în Polonia, Director al Arhivelor Statului, „Arhiva istorică”, etc.), planuri și indice de nouă lucrări, cărți scrise inspirat și polemici caustice.

Inteligența, însă, stăpâna. Echilibrul, în marile lucrări științifice, nu era zdruncinat. Dacă pasiunea era germenele operii, rațiunea o structura, o organiza, îi dădea ființă. De altfel, geniul lui Hajdeu e tocmai această sinteză de patimă și rațiune, de temperament și inteligență, canalizată în cercetarea cauzalității. (Asupra „inteligenței” dominante și precoce, vezi Iuliu Dragomirescu: **Ideile și faptele lui B. P. Hajdeu**; asupra personalității lui Hajdeu raportată către cea a lui N. Iorga, articolul nostru din „Cuvântul”; asupra originii non-intelectuale a descoperirilor științifice, v. Meyerson: „De l'explication dans les sciences și interviul din „Les nouvelles littéraires”, Noembrie 1926).

Pentru Hajdeu, deci, știința era constructivă. Istoria și filologia nu trebuiau să se satisfacă cu o suficiență sau înspăimântătoare erudiție. Erudiția, de altfel, nu are decât valoarea schelelor. Ajungând un scop în sine, se prefacă în patimă, trecând alături cu patima colecționarilor de nasturi, mărci postale și femei. Un Don Juan, ca și un bibliotecar crud dar incapabil să gândească — nu poate comunica viața lui lăuntrică, redusă la glanda sexuală. Se integrează în seria nesfârșită și pitorească a obiectelor de studiu. Încearcă numai desfășurări individuale.

Cărțile lui Hajdeu cuprind miczul acela savuros al ideilor, al imaginației divinatorii, al construcției sintetice. Sunt pagini grele de gând; și nu gând de acela ce se întâlnește prin culegere de maxime sau tratatele de filosofie. Ci gând izvorât din fapte, din viața stoarsă de prin cronici. Când palpitând încă de durerile facerii. Idee nouă, luminoasă, care poate aduce migrenă sau extaz — după creere și împrăjuri.

De aceea cărțile lui sunt atât de personale și de greu de cedit. Gândirea lui Hajdeu nu e cursivă, ea a atâtor juni inteligenți români, frizând paradoxul și impertinența geniului. E drept, și limba lui — nu e cea de astăzi. Dar e o limbă trăind după ea ciorchini și roade zămoase. **Paginile din „Cuvente”** vol. II asupra cărților populare, sau istoria bogomilismului din același volum: „Originea termenului vlah” din al doilea studiu al „Istoriei critice”; introducerile la cele trei tomuri din „Etymologicum”, și „Radu Negru”, introducerea celui de al patrulea, rămas nesfârșit; „Principiile de filologie comparativă ario-europoe”, cu istoricul, atât de captivant povestit, al filologiei comparate dela Terentiu Varro până la Henri Estienne: atâtea studii erudite și originale, ca acela, din năferire nesfârșit, „Desfășurarea lui Petru Vodă Rareș”, publicat în foaia „Lumina” (fostă „Din Moldova”, Iași, 1863), sau acela, atât de nou și de curajos, „Perit-au Dacii?” („Foaia de istorie și literatură”) — desfășurată pe orice îndrăgostit de idei și de aspra limbă românească, ce se scrie dela sfârșitul „renașterii” până la sfârșitul „clasicismului”.

A fost fecund, multiplu și original. A scris mult, multe și frumos gândite, frumos scrise. A deschis cărți în făgașurile cele mai întunecate — ceiace e încă o trăsătură a geniului. Studiul „Perit-au Dacii?” e piatra angulară a istoriei originilor noastre, întărită prin „Strat și substrat”. Original clairvoyant, Hajdeu înțelege substanța tragică a poporului român.

Folosește cel dintâi izvoare slavone, de unde până atunci se epuizau textele greco-latine, puține și firave. Deasemenea, fiziognomia și grafologia îl ajută să înțeleagă geniul lui Vlad-Tepeș (Buc. 1864). În cărțile lui se întâlnesc pentru cea dintâia oară lucrările orientaliștilor contemporani, ale savanților în filologia comparată. Aduce nume noi și științe nebănuite. E un fior profetic în această formidabilă anticipare a unei culturi. Nici până acum, nu l-am ajuns în toate domeniile pe cari el le-a străbătut cu cincizeci de ani în urmă.

Deși multe din cărțile lui Hajdeu cuprind pagini aride prin însăși materialul științific uzat — opera lui e mai apropiată, mai actuală decât a multor contemporani.

Cunoscut în deaproape, se vedește într-o neobosită descompunere și compunere intelectuală. Mobil până la destrămare, păstrează totuși o structură organică, ghicită în penumbră. E obsesia cauzalității și setea de sinteză.

E ceiace ni-l apropie, ceiace ni-l face prieten și îndrumător. Nu trebuie să uităm, noi aceștia din cea mai tânără generație, că nu întâlnim pe nimeni altul în trecutul culturii române care să imbine atât de fericit raționalismul cu misticismul, inteligența disciplinată cu temperamentul greu de rezerve. Și cum orice personalitate care se comemorează nu are sorti să rămâie în amintire de cât prin ceiace are comun sau fățiș potrivit cu necesitățile actuale ale spiritului — înțelegem de ce trebuie să cunoaștem și de ce vom îndrăgi pe Hajdeu. (O expunere organică a problematiceii vieții interioare ce torturează elita generației noastre, am schițat în „Introducerea” la cartea „Cetind pe Iorga” și în articolul „Pro Domo”, F. A. West N. 2.

Umanismul lui a avut cea savuroasă fibră caustică, erudiția a fost însuflețită de geniul ipotezelor (pluralitatea Radu-Negrilor a fost, acum câțiva ani, adevărită la Curtea de Argeș; o parte din explicațiile **Basarabilor** sunt exacte și conduc logic la o nouă tălcuire a începuturilor istoriei noastre), inteligența și-a împărțit cu experiența mistică materialul pe care îl grămădeau zilele și lecturile.

La toate aceste aptitudini și însușiri, se mai adaugă sensibilitatea artistică, atât de fericită, uneori, în creații.

Și în sfârșit, o hotărâtă încredere în sine și în virtualitățile neamului, o zilnică valorificare a eului, o virilă conștiință a geniului care îl consuma. Nu recunoașteți, acum, neliniștea, preocupările și nădejdiile generației noastre, a umanitarismului filosofic, a sintezei între matematică, experiență și misticism?

MIRCEA ELIADE

tic al vizitei mele, și promițându-mi în gând să mă reîntorc altădată cu mai mult timp și pe'ndelete la fermecătorul castel-templu, am răspuns:

— Am venit..., am venit să interviewez pe d. Hașdeu în chestiuni literare.

— Așa? Și anume despre ce?

— Despre starea literaturii noastre și despre sorții ei de progres.

— Atunci, zise d. Hașdeu, n'ai decât să-ți începi întrebările.

— Iată. Doresc a ști: ce credeți dv. despre literatura românească actuală în genere? Care sunt personalitățile într'adevăr eminente ale literaturii noastre? Ce dezvoltare viitoare poate spera literatura română, având în vedere starea în care această literatură se află astăzi?

— Foarte bine. Am să-ți spun.

Și, luând tonul sigur al omului deprins cu catedra universitară, d. Hașdeu îmi comunică părerile sale, pe care le voi reproduce cât se poate mai exact.

Dumnezeu, nemurirea, destăinuirea

B. P. HAȘDEU

Acuma știu cui vorbesc. Dar cine oare sunt eu însumi?

Cel mai nou lucrător foarte harnic pe câmpul Spiritismului, doctorul Paul Gibier, în ultima sa carte: „Analyse des choses”, publicată, sunt acum abia câteva luni, a crezut de cuviință a-și face următoarea autobiografie:

„Rog pe cititori a crede, că eu nu spun aici decât ceea ce știu prin observațiune sau experimentațiune. Am oarecare drept de a pretinde că nici observațiunea, nici experimentațiunea nu-mi sunt străine. Ca medic, adică observator vrând nevrând, îmi întrebunțez facultățile mele de observațiune de douăzeci de ani, din care cea mai mare parte petrecuți în spitalele din Paris. Ca experimentator, am fost de fapt în timp de mai mulți ani în capul laboratorului de patologie experimentală și comparativă al Muzăului de istoria naturală din Paris; și printre alte multe cercetări, mi-a fost dat mie de a dovedi, prin niște experiențe delicate, cum că animalii cu sânge rece, scutiți în genere de unele boale de ale animalelor cu sânge cald, le pot totuși căpăta, dacă vom ridica temperatura lor la un grad apropiat de a mamiferelor, ținându-i în apă caldă. Am dovedit de asemenea faptul interesant că păsările, găinele și altele, pot turba și transmitând turbarea mamiferilor cu mai multe săptămâni în urma altoirii, pot apoi să se vindece dela sine. Cu aceeași ocaziune am arătat că turbarea, odată vindecată, nu se mai reînnoește, căci păsările cele altoite într'un rând nu mai turbează, când le altoim a doua oară. Tot eu cei dintâi am făcut cunoșcuți germenii sau microbii pemfigului acut și acei ai turbării, și memoriul pe care l-am publicat asupra totalității lucrărilor mele despre turbare și tratamentul ei, a căpătat dela Facultatea de Medicină cea mai înaltă răsplătă ce se poate da unei dizertațiuni. În sfârșit, cei dela putere au văzut cu ochi buni, de sigur, apucăturile mele de observator și de experimentator, deoarece, în cinci rânduri diferite, guvernul Republicii franceze mi-a încredințat mie sarcina de a studia în Franța și în străinătate, două epidemii de cholera asiatică, două epidemii de friguri galbene și metodele cele experimentale ale învățaților străini...”

Și de ce oare le spune doctorul Gibier toate acestea? Fiindcă — de! a cutezat să scrie o carte, prin care întărește Spiritismul, și deci se teme ca nu cumva lumea să-l ia peste picior, dacă dânsul nu-i va spune, mai de înainte, cu cine a nume are a face.

Vrea să zică chiar astăzi, după ce Spiritismul numără deja de mult în sânul său o mulțime de fruntași curat științifici, astronomi, matematici, chimiști, fizicieni, naturaliști, antropologiști, filozofi: pe un William Crookes, un Russel Wallace, Fichte, Zöllner, Fechner, Ostrogradski, Butlerov, Hare, De Morgan, Barret, Huggins, R. Chambers, Gladstone, Oxon, Varley, Edison, etc., etc. afară de căpetenii literare ca Victor Hugo, Georges Sand, Thakeray, Trol-

lope, Lytton Bulwer, Arsène Houssay, Théophile Gautier, Longfellow, Victorien Sardou și alții, chiar astăzi îndrăznește cineva numai cu rușinea pe obraz a scrie despre această credință-știință, această singură religie experimentală li este iertat ori cui a tipări cu slove mari, că genul e o nebunie și Dumnezeu o epidemie; îi este iertat a ne asigura, după Cabanis, că „cugetarea este urina creierului”; îi este iertat a împoșca pe față cu clăbuci de noroi în avânturile cele mai înalte, cele mai adevărat omenestii ale omului: îi este iertat a râde de iubire, de prietenie, de milă, de jertfire de sine, de câte altele, îi este iertat, fără a i se cere dela dânsul, dela acela care batjocorește, să dovedească cel puțin că este cineva, că lucrează și a lucrat mult și bine, că nu e un netrebunec trântor în roful cel muncitor al albinelor. Da! Inșă când vrei să scrii de Dumnezeu și de suflet, când cauți a lămurii legământul între cei plecați deja și cei rămași încă, o! atunci cei fără suflet și fără Dumnezeu, cei cu Nana în arată dinți și își cer titluri...

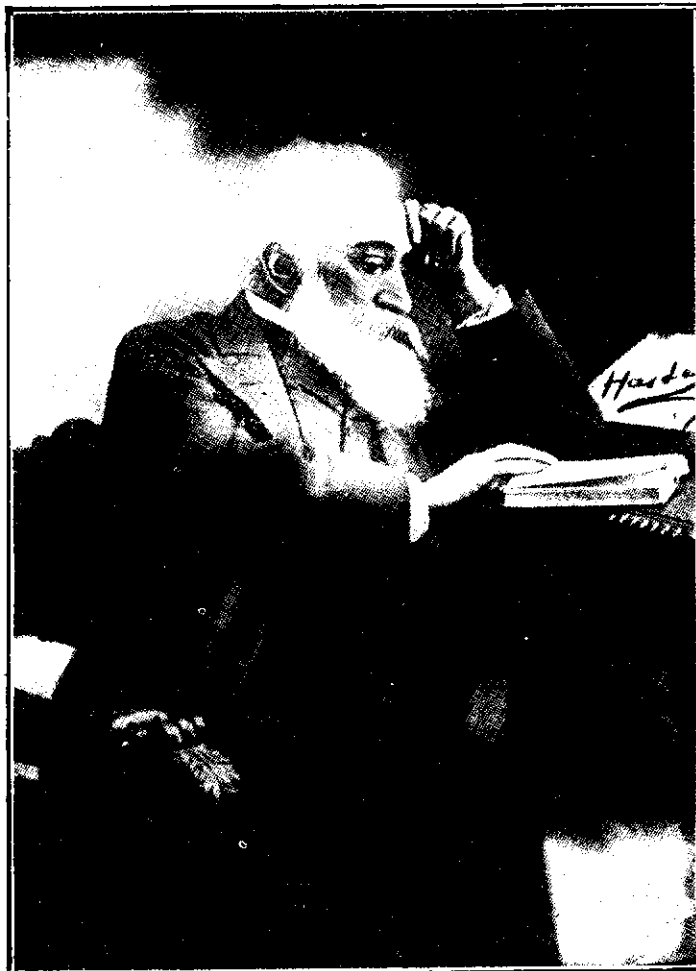
Deci, să le dau și eu pe ale mele.

Dar ce să le spun? Să le spun căs profesor de universitate? Nu-i mare treabă! Câți profesori universitari în Europa întreagă nu sunt ca un fel de imperceptibili microbi, prin cari ofticază și studiul și studentul! Să le spun că sunt membru al Academiei și chiar al mai multor Academii? Iarși nu-i mare tre-

bă! Toate Academiiile din lume, dacă le iei cu toptanul, stau pe loc și nu vor să se miște; iar luate în amărunt, ele adăpostesc vecinic în sânul lor multe venerabile mustre de rugină intelectuală, puse la păstrare de vremea rea. Să le spui că muncesc fără întrerupere de trei zeci și mai bine de ani la ogorul științei și al literaturii? că am dat la lumină vre'o douăzeci și atâtea volume? că am fost lăudat de cutare și cutare și încă cutare? că am fost de atâtea ori premiant? că... tot nu-i mare treabă! O muncă oricât de îndelungată poate să fie steață sau mincinoasă; volumele ori cât de numeroase, pot fi un nămol de secături, fără trai, după gustul momentului; laudele cât de sgomotoase pot fi cerșite, mijlocite sau cumpărate; premiile pot fi de cădășă. Ce să le spui dar? Voi zice numai atâtea că: în istoria, în filologia, în orice sferă a conștiinței eu am fost totdeauna sceptic, respingând autoritarismul de sus ca și popularitatea de jos și croindu-mi pretutindenea singur, prin propriile mele cercetări după izvoare, o cale nouă, bună sau rea, cum mă tăia capul, dar din inimă curată, fără frică de nimeni, fără folos personal, fără fățărnicie, fără reclamă.

Am spus că Spiritismul este credință-știință, ceea ce înseamnă că: pe deo parte, el cupinde în sine miezul tuturor religiunilor fără deosebire, iar pe de alta, nu numai se împacă cu știința așa numită pozitivă, dar încă o și întregeste înfingându-și rădăcinile adânc în Biologie.

Întrebarea, dacă se află undeva sau nu se află nicăieri niște neamuri omenestii atât de uităte de Dumnezeu încât

B. P. HAȘDEU

să nu aibă nici o adulmecare de Dumnezeu, această întrebare este, negreșit, de o însemnătate oarecare pentru . Antropologie și pentru Etnologie, dar aci ne îngrijește prea puțin, și iată de ce. Una din două : se află sau nu se află. Dacă se află asemenea neamuri, ceea ce este cu puțință, atunci urmează că religiozitatea s'a dezvoltat în omenire, și numai în omenire, deodată cu o treaptă oarecare de cultură, și deci, ca și înșăși cultura, alcătuiește o înaintare firească a speciei omenesti. Dacă însă, din potrivă asemenea neamuri nu se află nicăieri, ceea ce iarăși este cu puțință, atunci începutul religiozității trebuie căutat deja la maimuța, la elefant, la căine, în structurile animale inferioare omului. Oricum ar fi dară, în ambele cazuri, religiozitatea este o propășire necesară pe scara urcării organismului, și aceasta ne ajunge ca punct de plecare; aici ne ajunge ca punct de plecare de a ști că : este tot așa în firea omului de a crede în Dumnezeu după cum în firea omului este de a sta drept pe două picioare, iar nu de a umbla de-abușelea deși cutare sau cutare poate să umble de-abușelea și poate să nu creadă în Dumnezeu, fie de bună voie prin fantezie, fie de nevoie prin slăbiciune organică.

Felurite forme și reforme, prin care au trecut și trece religiozitatea : fetișism, politeism, monoteism, apoi saheism, budhism, brahmanism, mahometism, creștinism, apoi ortodoxism, catolicism, protestantism, etc., nu ne privesc nici mai mult nici mai puțin decât întrebarea de mai sus despre epoca nașterii religiozității, adică ne privesc numai ca niște trepte de propășire ale unuia și aceluiaș principiu. Care anume treaptă e superioară și care este inferioară ? alcargă oricine cum îi place ; destul că unele nu pot a nu fi mai sus, altele mai jos, altele mai la mijloc. Fiecare treaptă se deosebește de toate celelalte prin cult și prin amărunte, iar nouă nu ne pasă aici nici de cult, nici de amărunte. Fiecare se aseamănă cu toate celelalte prin recunoașterea lui Dumnezeu, a unui Dumnezeu înțeles mai bine sau mai rău, dar recunoscut deopotrivă în regiunea lui Cetivayo ca și în religionea lui Descartes sau a lui Kant. Cel mai adânc cercetător al religiozității la popoare primitive Eduard Tylor ne spune că : „se poate zice că nici un trib „sălbatic nu este panteist în sensul cel „strâns al cuvântului ; doctrina, pe care „triburile sălbatice o îmbrățișează obişnuit, doctrina mijlocie între monoteism „și panteism, este un politeism având în „culme o singură zeitare supremă“. Ei bine, sălbatice sau nesălbatice astfel sunt toate religiunile, toate până la una. Din religione în religione se schimbă numai doară numele proprii ale zeilor de a doua mână numai etichetele. Ce este Mercuriu dacă nu un Arhanghel ? Câte odată chiar numele propriu se păstrează pe furis, bunăoară : trecând dela Romani la Români, străbuna Venere se resfrânge în sfânta Vineri din basmurile poporului. Inșuși mozaismul, socotit cu drept cuvânt ca monoteismul, cel mai curat, vorbește totuși de ingeri, adică pune la mijloc între om și Dumnezeu o ceată de ființe aproape dumnezeiești. Cheme-se Marte, sau cheme-se sânt-George, este în formă un politeism, deși în fond Dumnezeu rămâne unul, unul în toate religiunile fără deosebire, înconjurat de oameni-dumnezei, de niște mijlocitori între cer

și pământ, din pricina cărora orice teologie se alunecă pe nesimțite în mitologie, și n'are ce face : trebuie să se alunecă.

Ceia ce ne izbeste dela cea dintâi vedere în toate religiunile, este stăruința de a-și da seamă de obârșia nenumerătelor rele care bântuie lumea. Pretutindeni s'a închipuit o zeitare rea, una sau mai multe, luptând împotriva binelui. La Egipteni Tifon, contra lui Osiris, la Inzi Șiva contra lui Brahma, la Evrei Satan contra lui Iehova, etc. Cea mai dezvoltată, cea mai amănunțită icoană a acestui război ni se înfățișează în zoroastrismul persian trecut apoi în manicheism și la urmă în bogomilism. De unde vine răul ? se întrebă mereu și se tot întrebă sărmana omenire, răspunzându-și ea înșuși ; cată să fie și draci, nu numai ingeri. În toate religiunile însă ne întâmpină, dacă nu ca un element cu totul mai presus de această luptă, cel puțin ca cel menit a o sfârși prin înfrângerea răului, un Dumnezeu unul.

Și omul se mângâie cu nădejdea acelei biruințe dela urma urmelor, fiind sigur că o să guste și el din roadele ei, o să le guste nu ca neam omenesc, ci anume ca personalitate cutare sau cutare. Nu s'a găsit încă nici o semănătură omenescă, oricât de josorâtă, care să nu crează în nemurirea sufletului. Și pentru ce oare crede ? nu cumva că se teme de moarte și ar vrea să se amăgească sau să se ametească ?

Dar tocmai pentru că crede în nemurire, sălbaticele nu se teme de moarte. Fatalist la culme, el înfruntă primejdia mai cu hotărâre decât oricine. Fatalism și frică sunt două poluri opuse, din fatalism, frică nu poate să fie ; unde e frică, nu poate fi fatalism. Dela Lucrețiu încoace, se mai trâmbețază mereu că și în Dumnezeu omul crede numai de frică. Dar pentru ce oare omul mănâncă ? Negreșit, de foame. Mâncarea există ca sau nu ? De n'ar exista mâncare, omul n'ar putea avea foame. Închipuiește-și cineva o omenire pururea flămândă ; trăind și înmulțindu-se veacuri peste veacuri fără mâncare ! După cum foamea, ca o trebuință organică, presupune că este ceva care s'o poată îndestula, tot așa credința în Dumnezeu credința în nemurirea sufletului, întru cât aceste credințe sunt împărțite de omenirea întreagă din toți timpii și din toate țările, făcând parte din organismul omenesc, nu se pot întemeia decât pe puțința unei îndestulări. Se întâmplă, vezi bine, a crede cineva și de frică, bunăoară mai toți ateii în ajunul morții sau când furtuna pe Marc începe a îneca barca ; tot așa se întâmplă unora a mânca și cu d'asila ; dar vai de o asemenea mâncare și de o asemenea credință !

Frică sau nefrică, oricare ar fi izvorul credinței tuturor oamenilor în nemurirea sufletului, faptul în sine a fost urmărit, cercetat, adevărit de către etnologi, și a căpătat în istoria comparativă a religiunilor numele caracteristic de animism. Cum este sufletul cel nemuritor, ce face el și unde petrece după ieșirea din trup, care este raportul lui de a doua zi cu cei rămași pe pământ, toate acestea sunt niște măruntisări, întocmite de fiecare popor, de fiecare viță de oameni după alt tipic ; însă în toate tipicurile, cel creștin, cel brahmanic, cel chinezesc, cel sălbatic, sufletul are o formă, adică un înveliș material, un fel

de corp străveziu sau aburos, deosebit de corpul cel pământesc. Mulțumită acestei forme, sufletele cele destrucate nu încetează de a fi în legătură cu cele întrupate, de a se vâri în treburile omenesti, de a se destăinui nouă, când o cred ele de cuviință. Sufletele cele rele sau nenorocite se fac strigoii sau naibe. Sufletele cele mari și curate sfintii creștinismului, înălțându-se până la Dumnezeu, devin acei mijlocitori între cer și între pământ, acei oameni-dumnezei, pe cari toate religiunile ajung a-i prea apropiată de Ființa Supremă. Impărlășirea tuturor acestor suflete, fericite sau nefericite prin vise, prin vrăji, prin oracule, prin prooroci, prin câte altele, alcătuiește una și aceeași credință omenescă.

În sfârșit, în toate religiunile, fie ele pe orice treaptă a culturii, după cum binele universal se luptă cu răul universal și ajunge a-l birui la adică, de asemenea binele individual, pe care prin stăruință poate să-l biruiască. De aci urmează răsplata pentru cel biruit, pedeapsă pentru cel biruit : raiu sau iad, răspunderea fiecui pentru faptele sale.

Religiunea dară luată peste tot, desbrăcată de orice particularism, de orice împesțirare după vreme și după loc, ni se înfățișează cuprinzând trei, numai trei dogme :

DUMNEZEU.

NEMURIREA.

DESTAINUIREA.

Prin aceste trei, numai trei dogme, cari sunt legi neclintite ale firii omenesti în toată puterea cuvântului, teologia este știință fără a îneca de a fi credință, adică ea înduplecă cugetarea cea rece și cântăritoare, mișcând în același timp într'adânc coardele cele mai gingașe ale inimii.

Însă orice știință, dacă în adevăr este știință, trebuie neapărat să fie împăcată cu celelalte științe să nu fie în zănie cu nici una din ele, căci toate științele închipuiesc la olaltă un întreg, un acord armonios, o singură enciclopedie. Oricare teologie specială, fie protestantă, fie catolică, fie mahometană sau brahmanică, se poate privi cel mult ca flora unei țări, o floră uneori foarte ciudată ; nici una însă din ele nu este Botanică, deși toate se întemeiază pe Botanică, care numai ea, generalitate a tuturor, este o adevărată știință.

(Din „Sic Cogito“)

DUMNEZEU

Avez vous entendu, quand la nuit est sans voiles,
La vaste mer chanter sa chanson aux étoiles?
Quelle musique, amis! Dieu parle en cette voix,
Sublime créateur de l'infini — son monde —
Dieu prête à l'océan cette basse profonde
Et l'océan chante ses loïs.

Bonsoir, amis! Ce Dieu, par qui le flot murmure,
Par qui tout prend naissance et vit dans la nature,
Qui fit ce qu'on ne peut ni comprendre, ni voir,
Comme les flots des mers, comme les choeurs des anges,
Benissez-le sans cesse et chantez ses louanges.
Au clair de lune, amis, bonsoir!

Iulle Hasdeu, Au bord de la mer.

Aș vrea să smulg din mine un cântec, numai unul,
Un singur de pe urmă: Copil întârziat
Ce nu se naște încă, dar totuși, plin de viață,
Dulciosa mamă-l simte sub inimă svăcnind.

Un cântec, numai unul, acum la căruntețe,
Ca Făt-Frumos din basmul cu „fost-au fost un moș...”
E gârbovit bătrânul, dar fiul cât un munte
Miratei lumi va zice: dintr'ânsul m'am născut.

Un cântec, numai unul... Când soarele-ăsfințește
P'un alt tărâm să treacă, eternul călător
Pământului îi toarnă lumini mai arzătoare
Și pleacă, iar odihna s'așterne pe pământ.

Un cântec, numai unul! Dar rima cea cocheta
Alceargă după tineri, și ea s'o prind nu pot;
Iar când, răntăcioasa se-apropie de mine,
Gândirea mi-o cioplește, eșind ceva mai mic.

A, rimă răsfățată! Crezi tu că făr'de tine
Bătrânul nu-i în stare să-și taie din granit
Un cântec ce nu pierce, un imn ursit de veacuri
Păretele ciclopice durat făr'de ciment?

O rimă, ce-i aceea? E haina de paradă
C'un cârd de decorații smălțat și poleit,
Sub care toți d'a-rândul își par că s'o potrivește,
Ș'adesca chiar piticul se leapădă măreț.

Nu-i poezie rima. Homer și Anacreonte,
Virgiliu și Horațiu n'au stat a făuri
Pe „Tisa — plânsu-mi-s'a...” sonoare chifibuzuri
Pe-o cârțită menite s'o schimbe'n elefant.

Artistic e terțetul poemelor danteste,
Nu-i însă pentru Dante. Gigant cu zurgălăi!
Divina-i Comedie ar fi și mai divină
De i-ar lipsi aceste broboade pământeste.

Shakespeare, Shakespeare cel mare,
Shakespeare cel fără seamăn,
Al cărui geniu soarbe tot neamul omenesc
Precum cristalul prismeii îl vezi sorbind lumina,
Shakespeare, când cată rimă, vai! nu mai e Shakespeare.

Tu fugi de mine? Fie! Îți mulțumesc. Odată
Fugit-ai și de Milton cel orb și prigonit,
Și atunci, din neputință croindu-și o putere,
A scris el fără rimă sublimul Paradis.

Da, tu mi plăceai și mie în vremile trecute
Când te-acățam la versuri, cum fetele din sat
Acață la cosite câte-un boboc de floare,
Măcar că fără benghiuri frumosu'i mai frumos.

Drăguță-i garofița cu frageda-i catrință
Din roșu și din galben, bucăți de catifea
Drăguț e fluturașul, garoafa sburătoare,
Catifelat și dânsul, și dânsul efemer;

Dar nu-i garoafă bradul, nici aquila nu-i flutur;
Lor nu le trebuie roșu și galben și pestriț;
Prin singura-i mărimă se'nalță cel ce-i mare;
Cel mic se'nzorzonează, căci e pipernicit...

Un cântec, numai unul și cel mai de pe-nrmă,
Aș vrea să smulg din mine... Dar unde-i? Nu-l brodesc.
Acum îl simț aicea, și-l simț deja departe,
Și simț că-i prefutindeni, și simț că-l simț mereu.

Eu nasc o cugetare și dânsa-și ica avântul
Nimic n'o mai oprește în spațiu sau în timp;
A mea-i și parca-i alta, căci este fără margini;
A mea-i și infinită, plutind în univers.

E infinit în mine nu omul cel de carne,
Nu hârca-i infinită, ci cugetarea mea;
Artistul fărăstâmpăr ce 'nterupt îmi joacă
Pe clapele din creier, cântând ca pe-un clavier.

Și clapele tocite se pre'noesc, se schimbă;
La locu-i nu rămâne nici una după un an;
Dar eu sunt tot același prin tot ce cugetasem
Prin tot ce cugeta-voi pe clape noi sau vechi.

Clavirul când se strică, eu mă silesc a-l drege,
Că m'am deprins cu dânsul, mi-e drag, m'am năvărit;
Când nu se mai acordă, îl spulber cu mânie,
Sau fără supărare îl părăsesc și plec.

Și pleacă cugetarea-mi să-și cate alte clape
P'un alt clavier... Poete! pășește mai încet!
Nu desveli d'odată altarul nemuriri:
Lumina-i amețește pe cei nedumeriți.

În mine-i infinitul... Dar eu și Hotentotul,
Un Cesar, un Platone, un Kant și un Eschimos
Suntem aceiași viță; la cel mai crud sălbatic
S'ascunde'n cugetare ceva nemărginit.

Când țeș aceste strofe, eu simț că-i lângă mine
Un scapăr, o scântee cu chipul lui Darwin,
Ș'adie peste capu'mi șoptind-i: „omu'i muscă!
„Ce-i musca? ce-i o iarbă? și ce-i un bolovan?...“

S'a dispărut; iar glasu-i, mai răsunând, în juru-mi,
Cuvinte răsturnate mi-aduce „musca-i om!
„Din eremene-i o plantă, din plantă-i animalul,
Din om un înger naște, din înger un Isus!...“

Și cufundat în gânduri, privind cu zăpăcire
O piatră la picioru'mi rostogolită jos,
Eu o luai cu spaimă s'o netezesc cu milă,
Zicându-i: chiar în tine-i un punct din Infinit!

Prin punct se'ncepe lumea. Un punct dimensi n'are,
Nimic mai fără formă și mai nepipăit;
Ia pune-l în mișcare, și linia se'ntinde,
Și linia'ți dă totul: deci, totul e într'un punct.

Natura, firmamente, sistemele solare,
Cu toate câte'n ele și printre ele sunt,
Cu'necetul se dezvoltă din puncturi ce se mișcă,
Din puncturi ce se mișcă plecând din Dumnezeu.

Din Dumnezeu plecate, și ele-s infinite:
Un punct nu să măsoară, fiind netărmurit:
Din Forța cea mai forță plecând, și ele-s forțe:
Un punct zidește sfera, căci este centrul ei.

Nu-l înțelege mintea nu poate să-l cuprindă,
Atât de mare este și-i pare-atât de mic:
Minunea fără care în veci nu s'ar pricepe
Tot ce se'ntemeiază pe-acest neprinceput!

Așa'n orice știință isvoru-i poesia.
Chimistul ș'Astronomul încalecă pe sfinx,
Impinși prin miriade de niscuri infinite
Ce-i duc la infinitul cel mare : Dumnezeu.

Și ceace născuse p'acele miriade
Și ceace le'noadă cu Unul infinit.
Și ceace le-atrage unite la olaltă.
Cea mai supremă lege, e legea d'a iubi !..

Un cântec, numai unul și cel mai de pe urmă,
Voind să-l smulg din mine, l'am asvârlit în cer ;
Din cer mi-l crâmpotește în creier cugetarea,
Dar nu-i întreg : sfârșitul rămase 'n cer pribeag.

Și cugetarea'mi plânge, tânjind de umilință ;
„Pân'la final — îmi zice — nu-i chip să mă ridic ;
„Extasul singur numai atât de sus se'naltă ;
„Extasul, care leagă pe-un om cu Dumnezeu !“

Extasul.. ce-i extasul ? o clipă seculară
In care vezi atâtea trăite și trăind.
Incât un veac îți pare, nu vrei să crezi și totuși
Știința'i nevoită să murmure : așa-i !

Când omul cade în apă și gata să se'nnece, —
Trecând în panoramă pe di'naintea sa
Intreaga'i viață, viața-i întregă d'amănuntul
O simte în clipa ceia, o clipă, nu mai mult.

Când p'un bolnav l'adoarme un doctor ca să'l taie,
Ii ciopârțește trupul, dar sufletu'n extas
Nu știe de durere, petrece, cântă, joacă,
Trăește luni o clipă, o clipă, nu mai mult.

Extasul n'are-a face cu clapele din creier,
Deși'n clavir răsună, spunându-i ce-a simțit :
O povestire lungă, cuvinte și cuvinte,
Măcar c'a fost o clipă, o clipă, nu mai mult.

Extasul mă răpește. Aud divinitatea :
„Măntrebi : ce's Eu ? iubire. Măntrebi : ce fac ? iubesc.
„De n'ași urzi, pe cine Mi-aș revărșa iubirea ?
„Ca să iubesc, Mă sfâși, urzind din Mine lumi !

„Tot ce urzesc din sânu-Mi, e urzitor la rândul-i
„Pornind din Mine, este un microcosmic Eu.
„Ce l'am născut să crească în plină libertate :
„Să se renască singur, mai sus și iar mai sus.

„Un germen de voință se mișcă chiar în piatră.
„E adormit, e leniș : o umbră de impuls ;
„Dar când se redeșteaptă, miște'n piatră mușchiul,
„Iar dela Mușchiu la Spirit — se'ntinde scara'n timp.

„Cu cât voința este mai forte, mai călită.
„Cu-atâta se iuștește s'ajungă mai curând,
„Căci orice punct se'ntoarce pe sânu'Mi : să se 'nșire
„In salba de luceferi un nou mărgăritar.

„Mi-e dragă chiar o piatră ; dar un arhanghel ! Dânsul
„Din mușchiu, prin suferințe de secolii necurmași,
„Reintră iar în Mine, iubire înmiiată
„Din tot ce el iubise în sutele de vieți !

„Atâția tați și mume ! atâția fii și fice,
„Surori și frați și soațe și neamuri și amici :
„Iubiri de el trăite, trăite și rămase
„Un ocean într'ânsul, iubit și iubitor !

„Și-aceste oceanuri se tot desfundă în Mine.
„Măntrebi : ce's eu ? iubire. Măntrebi : ce fac ? iubesc,
„De n'aș urzi, pe cine Mi-aș revărșa iubirea ?
„Ca să iubesc, Mă sfâși, urzind din Mine lumi !

„Arhangheli, din sânu-mi porniți ca niște puncturi
„De mii și mii de veacuri, apoi filtrați pe rând
„Prin pietre și prin plante, prin animali, prin oameni,
„Când se reîntorc în Mine, triumfători atleți.

„Cea rază de iubire, primită la plecare,
„Mai vie și mai vie ș'acuma curcubeu,
„Ii sbuciumă, îi fierbe, îi face să urzească,
„Și eu din nebuloase îi las a cerne sori !

„Iar când o omenire pe vr'una din plantele
„Căzută'n desnădejde, Mă strigă'n ajutor,
„Dintre arhangheli unul, ca Messia ș'avântă,
„Jertfindu-se să scape nevinovate oi !

„Și jertfa'i Imi închină miresme iubitoare...
„Mă 'ntrebi : ce's Eu ? iubire. Măntrebi : ce fac ? iubesc,
„De n'ași urzi, pe cine Mi-aș revărșa iubirea ?
„Ca să iubesc, Mă sfâși, urzind din Mine lumi !

Și când vorbia, cuvântul, unind acele puncturi,
Le răspândia din suflu'i și fiecare punct
Lua câte-o figură, un calapod, o formă :
Materia se'nchiagă având o forță 'n ea...

Extasul încetează. Poetul se deșteaptă.
Mai luminos se simte : și'n el, și'n prajma lui,
Frânturi din amintire în creieru'i s'asează
Și gândul ca să toarcă, apucă noul fir.

Materie și forță ! Din forța cea supremă
Ce-i numai forță, una monadă fără țarm,
Ori-ce se desfășoară, ori-ce se desdrumează,
Rămâne forță, însă c'un strai de individ.

Și straiul se transformă. Prin vieți evolutive
Treptat se subțiază, ajunge străveziu,
Nepipăit, elastic, întrefesut cu forța,
A cărei e pojghiță : un corp molecular.

Naturalistul, care din jos în sus învață,
Materia visează un universu'ntreg
Din sus în jos cu fală privește filosoful
Și-i pare numai forță. Se'nșală amândoi.

Poetul singur știe, extaticul prin care
In jos zâmbeste cerul, pământul plânge'n sus ;
Și el, plâpânda harpă, vibrează totodată
Cu Dumnezeu-iubirea și cu iubirea-om...

Un cântec, numai unul și cel mai de pe urmă,
Voind să-l smulg din mine, îl asvârlii în cer :
Și ca să prind fugarul, sburatăm după dânsul :
Văzui eternitatea... De ce m'am mai întors ?

De ce ? Căci fie-cărui e dată o solie
Mai are pân'la țintă apostolatul meu.
Răbdare și'nainte ! Când voi sosi la capăt,
Să cânt cu serafimii :

O Dumnezeule !

B. P. HAȘDEU

Hajdeu, academician

Familiarul sălii de lectură din Biblioteca Academiei Române ca și pasagerul anilor de studii universitare, cunoaște imagina impresionantă, a unui Hajdeu încadrat de o frumoasă barbă albă, grav, gânditor, pustnic adâncit în viziunile născăpăratei lui genialități. Tabloul e așezat deasupra rafturilor cu publicații ale Academiei. Discursuri de recepție și anale, în vecinătatea acelor fascicole din grandiosul său *Etymologicum* și nu departe de *Cuvențele den betrani*, cari au stârnit, și unele și altele, numeroase și pasionate discuții între membrii savanței adunări.

O monografie Hajdeu va trebui să facă parte însemnată activității nemuritorului la Academie. Desigur, o bună parte din această activitate se găsește astăzi în paginile atâtoră din lucrările lui. Este însă un aspect care nici odată nu va putea fi scos dintre rândurile opurilor și care va trebui reconstituit din fragmentele debaterilor tipărite în *Analele Academiei Române*. Un aspect oarecum anecdotic în marginea erudiției.

Să spicim, pentru astăzi, în așteptarea monografistului, dintr-o activitate ce se desfășoară între 1877, de când la 13 Septembrie, e ales membru și până în 1907 când răposează. Un Hajdeu complințar, dacă se poate spune, se alege din ședințele Academiei. În comunicări savante, precum „Mileniul chinezatului românesc”, „Cine sunt Albanezii” fragmente din *Etymologicum*, etc. etc. : în lecturi, care vor fi sburlit mulți peri, pe venerabilele creștete ale colegilor săi — nu știu de ce, (și nu știu cât de drept este), mă gândesc la Quintescu — precum lectura, în 1894, a poemului său filosofic „Dumnezeu” sau a „Sonatei la Kreutzer, în 1895 : în intervențiile de ordin științific, sau de ordin pur sufletesc, cum este sprijinul bănesc, ce pledează, la cererea d-lui O. Densusianu care în ședința dela 19 Martie 1897 solicită Academiei un ajutor de 2500 lei, pentru a studia la Laibach manuscrisele din biblioteca lui Kopitar și a sta câțiva timp

în Istria, Sudul Italiei și Sardiniei pentru studii dialectale — ajutor care, cu toată buna recomandare a lui Hajdeu, se refuză după explicația lui Dimitrie Sturza din cauza mijloacelor bănești restănse : în rapoartele cu care însoțește lucrările ce se prezintă la premiile academice, în discuțiile pe care le stărnesc lucrările ce însuși prezintă la premii sau chestianca dicționarului Academiei, cu desrădăcinarea ce urmează, în demnitatea cu care își apără, integralitatea punctului său de vedere, sau în promptitudinea cu care demisionează din Academie, în propunerile de membri între altele aceea de membru onorar, a pictorului Nicolae Grigorescu, care e propus în ședința dela 7 Aprilie 1899 și ales în aceea dela 8 Aprilie, în logiul ce face în ședința din 20 Sept. 1896 răposatului librar I. V. Socea la a cărui înmormântare chiar reprezintă Academia Română și despre care spune că a contribuit mult la dezvoltarea literaturii române și că a fost pentru țara noastră ceea ce Hachette a fost pentru Franța : — în acestea și în atâtea alte manifestațiuni academice, Hajdeu își completează complexa lui fizionomie sufletească. Monografistul hajdeian va afla în nenumăratele aspecte academice ale savantului polinystor bogată materie de verificare dar și de pitorească evocare

PREMIU

— Rapoarte și rapoarte —

Premiile literare au în ele ceva din semănța de discordie a mărilor lui Paris. Cele academice și în special cele dela noi, au o savoare căroră unii — ar putea spune de struguri acri din fabulă când nu este deadreptul de mare pădurețe.

În orice caz istoricul premiilor academice nu trebuie să se lipsească de marele capitol al rapoartelor ce însoțesc lucrările candidate. Hajdeu își are și el paragraful de injustiție.

În ședința dela 20 Septembrie 1878, prezidată de Ion Ghica și la care parti-

cipă : P. S. Aurelian, V. Babeș, G. Barițiu, Iosif Hodoș, Nicolae Ionescu, August Treboniu, Laurian, Alexandru Odobescu, N. Roman, G. Sion, Gr. Ștefănescu, D. A. Surza — Gheorghe Barițiu citește raportul general al comisiunii însărcinate să aleagă cea mai bună carte tipărită în cursul anului”.

Candidatează : Hajdeu cu volumul întâi din „Cuvențele den betrani” ; Gheorghe Sion cu drama în versuri „La Plevna” ; V. A. Urechia cu scrieri dramatice și oratorice și Teulescu cu „Revoluția și revoluționarii”. Premiul ce se disputa era premiul Năsturel-Herescu de 4000 lei. Primii trei candidați erau membri ai Academiei, (Mai târziu și după o îndelungată experiență, discuții și eșecuri, între cari, acesta, al lui Hajdeu n'a contribuit mai puțin, s'a luat hotărârea ca membrii Academiei să nu poată candida la premiile ce ei însuși conferă.

Era evident că lucrarea lui Hajdeu ar fi trebuit să ia, în unanimitate, premiul. În orice caz, astăzi, e împede. Din vasta activitate filologică a lui Hajdeu, „Cuvențele” ca și toată directiva colecționării de texte vechi, în care continuă, fericit, pe Cipariu, este regiunea pe care necerătorul timp a minat-o cel mai puțin. Nu era și părerea — desigur nu a tuturor, — colegilor lui Hajdeu. Și apoi, dacă mai e nevoie de adăugat : contra-candidații ! Căci, înainte de a spicui debateră încă fără comentarii, din raportul la drama „La Plevna”, a lui Sion, câteva versuri podoabe ce reclamau onoarea de a concura cu lucrarea științifică a lui Hajdeu :

Sus pe dealurile Plevnei, la Elvira mă gândesc
Și-al ei mândru, dulce nume,
cu dor mare îi șoptesc.

Dușmanul în apărare la redute sus s'așine
Iar Românul jos în vale la ochiu pușca mereu ține

De-oia muri, pe a mea buză
vor fi scrise două nume :

„România și Elvira”, ce-am iubit
mai mult în lume !

Plec în foc, adio, dragă ! roagă-te lui Dumnezeu
Pentru gloria română, reuțind amorul meu.

Și totuși Sion obține 3 voturi, Urechia 2, Teulescu 1 față de cele 4 ale lui Hajdeu — nici unul însă neobținând unanimitatea voturilor comisiunii speciale.

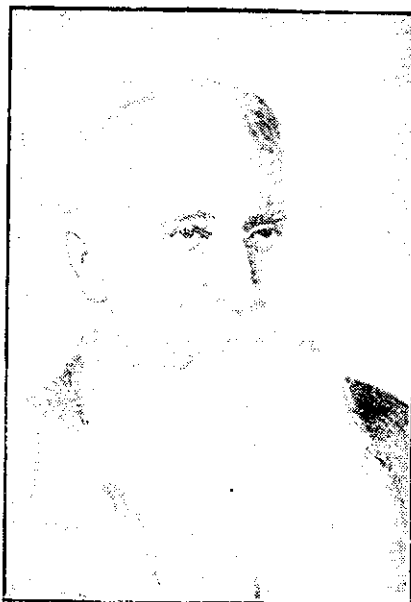
Discuția se fixează în jurul lucrării lui Hajdeu.

Nicolae Ionescu și Grigore Ștefănescu susțin că spiritul testamentului se opune la premiera cărții lui Hajdeu. Se vorbește, adică acolo de „carte tipărită originală”, a cărei și concepție și execuție să fie originală, pe când d. Hajdeu prezintă o carte în care minima parte este originală”.

Odobescu în apărarea „Cuvențelor”. Dacă se admit la premiu, zice dânsul, traduceri, cu anexe de note explicative și comentarii, cu atât mai mult trebuie admise reproducerile de cărți românești. Argumentul nu era dibaciu. De aceea Grigore Ștefănescu îl și folosește : Se zice „comentarii”, dar aici nouă zecini sunt copii de texte și numai o zecime comentarii.

Prin urmare, deoarece nici cartea nu are valoare intrinsecă, nici condițiile testamentului nu sunt împlinite, premiera trebuie respinsă.

Babeș, după ce se întreabă : „Ce folos crede d. Hajdeu că poate rezulta din cartea d-sale”, socotește că premiul poate fi acordat, în speranța volumului pro-

B. P. HAȘDEU

mis, deoarece Hajdeu va face „deducțiile” în volumul II.

La care Grigore Ștefănescu, cu aceeași severitate, așa de inocentă în aparență și pe care Hajdeu a cunoscut-o și în alte prilejuri, când n'a practicat-o el însuși — adăogă, că nu înțelege cum poate d-l Babeș să premieze „speranța”!

Se pune la vot raportul comisiunii și rezultatul este: 4 bile albe, 7 negre și 1 abținere.

Președintele anunța că premiera cărții lui Hajdeu s'a respins. Se decide publicarea în Anale a raportului integral, al lui Barițiu, referitor la Hajdeu și privitor la ceilalți 5 concurenți, un rezumat.

Tomurile celelalte din „Cuvente” au avut însă altă șansă.

Doi ani mai târziu, în 1880, Hajdeu e premiat cu pr. Eliade, de 5000 lei pentru tomul II din „Cuvente den betrani” și în 1881 iarăși cu pr. Eliade de 5000 lei pentru tomul III.

Dar iată și reversul medaliei.

În ședința din 14 Aprilie 1891, prezidată chiar de dânsul, Hajdeu citește rapoartele sale pentru: „Studii critice” de Gherea și „Teatru” și „Năpasta” de Carageale. Amândouă rapoartele foarte severe, lui Carageale îi imputa că nu este un creator de tipuri ci un fotograf, că pune în scenă nu un tip ci un individ pe care-l reproduce cum l-a văzut. Falsitatea acestei opinii o combate cu multă căldură venerabilul Iacob Negruți. Ii urmează însă diatriba violentă și fundamental greșită a lui Dimitrie Sturza, după care Carageale are talent dar îl întrebuințează ca să ponegrească țara. Dar procesul se cunoaște.

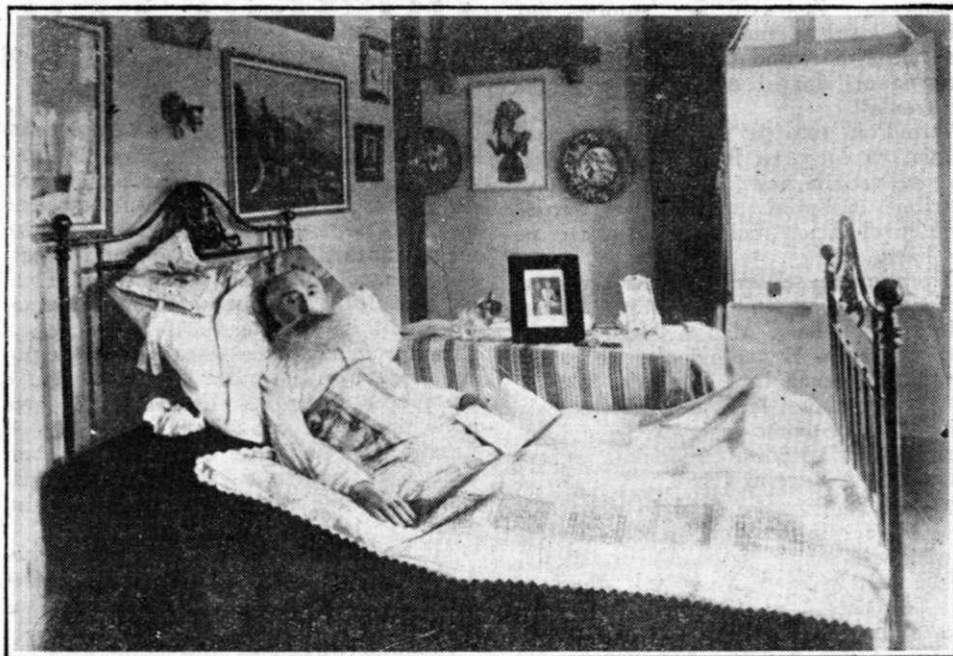
Votul, a cărui atmosferă fusese preparată de autoritatea unui Hajdeu și Sturza decide: Carageale 5 voturi; d-soara Smaranda Gârbea (cunoașteți?): 5 voturi.

În 1897, George Coșbuc candidează la Marele Premiu Năsturel de 12.000 lei, cu traducerea Eneidei. Raportul lui Hajdeu nu cuprinde nici 10 rânduri. El amintește că premiul acesta l-au obținut până acumna Alecsandri și Odobescu, că lucrarea lui Coșbuc chiar dacă ar fi originală și n'ar avea atâtea defecte și tot n'ar merita premiul cel mare și citând ultimele 5 versuri din traducere cu ultimele cuvinte în care eroul expirând, își dă „mănosul său suflet”, termină raportul: „Oricât de tare s'ar mânia poetul, premiul cel mare nu i se poate da”.

Ceeace nu s'a adevărat. Raportorul general Grigore Tocilescu, a combătut întâi raportul lui Hajdeu, a trecut apoi la o munițioasă și plină de laude analiză a traducerii și Coșbuc a avut Năsturelul.

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE

Povestea dicționarului limbii române a împrumutat de mult atributul basmului cu cucușul roș. Este aproape un mit al dicționarului în cultura noastră. Un mit care a răspuns la un cult... Amintiți-vă numai de entuziasmul cu care a fost îmbrățișată anul trecut propunerea-București de a se veni în ajutorul dicționarului Academiei Române, prin desfacerea fasciculelor rămase. Amintiți-vă de tânguirea lui Samoil Micu că alături de Români numai țigani n'au dicționarul pe care toate națiile îl au și de străduința lui și a următorilor cu Petru Maior în frunte, întru redactarea aceluia Lexicon de Buda și, mai târziu după înființarea Acade-

B. P. HAȘDEU PE PATUL DE MOARTE
Duminică 19 August 1907

Din colecțiile Academiei Române

micii Române de testamentul lui Vanghelie Zapa și de clauza dicționarului, de încercarea nefericită a lui Laurian și Massim și de generosul gând al Regelui Carol care în sesiunea Academiei din 1884 îndeamnă și contribuie, bănește la alcătuirea unui dicționar.

Însărcinarea cade în seama lui Hajdeu. El citește într-una din ședințele Academiei și în fața Regelui o mostră (articolele așa, ariciu, alun) de cum concepea dânsul redactarea aceluia **Etymologicum Magnum Romaniae**. Planul era grandios și se vădă dela început nepractic. Maioreșcu luase, în chiar aceea ședință, cuvântul ca să arate că tratarea e prea desvoltată. Regele însă își dăduse asentimentul și din 1884 plătea regulat 6000 lei anual, la cari statul adăoga alți 4000 lei pentru colaboratorii lui Hajdeu. În 1894, zece ani după inițiativa regală și tot într-o ședință solemnă, Regele Carol recapitulează chestiunea dicționarului, laudă lucrarea și așteaptă realizarea ei. Însă „Etymologicum” abia trecuse la a doua literă. Academia punând în cumpănă dorința Regelui și vastitatea planului hașdeian se gândește la rezilierea însărcinării.

De aceea, în ședința dela 27 Martie 1897, un atac concentrat izbucnește. Învaluit în complimente și solitudin înalte, el nu este mai puțin violent.

Kretzulescu începe atacul, expune chestiunea dicționarului, amintește de sacrificiile bănești pe care Regele le face de 15 ani de zile, pentru ca dicționarul să nu fi ajuns decât la litera B. Intervine Sturza și cu ocoluri și devotate laude pentru erudiția autorului care lui Hajdeu să facă reduceri.

Însă nici chestiunea, nici înscenarea ei nu puteau să placă lui Hajdeu. El începe prin a declara (și urmă de aproape Analele Academiei pe 1897), că se simte natural mișcat și atins când o chestiune de asemenea natură, care-l privește direct pe d-sa, a fost ridicată pe neașteptate, că nu poate admite o comisiune de anchetă, judiciară cum se zice, că lovitura ce i se face este necavalerească și că

— va face expunerea problemei dicționarului în ședința ce i se va fixa. Iar la o precizare a lui Dimitrie Sturza că dicționarul s'a depărtat de planul propus, Hajdeu reamintește aprobarea Suveranului și că nu se poate vorbi acum despre ani și zile sau despre un angajament cronologic. Amintește totodată că de cum au trecut 6 ani Academia a prelungit în mod solemn termenul.

Doi zile mai târziu în ședința dela 29 Martie, soarta Etymologicului era hotărâtă.

Hajdeu face o lungă expunere al cărei înțeles, în concluzie, este că nu va renunța la planul lucrării, nu-și va ciuntii ideea și nu va consimți la restricțiuni nepotrivite cu demnitatea lui Hajdeu care a trecut de 60 de ani. Cât privește mijloacele bănești, va face apel la subscripția publică pentru continuarea operei.

Intervențiile lui Maioreșcu, Kalinderu, Șbiera, Sturza, pentru limitarea planului, alții pentru ca Hajdeu să-și ia colaboratori, nu-l clintesc din hotărârea luată.

O notă veselă aduce apărarea cu două talere a lui Caragiani.

Întâi o mică socoteală: Dacă pentru nici 2 litere au trebuit 13 ani, pentru cele 24 ale alfabetului vor mai trebui 145 de ani și dacă o literă a costat 105.000 lei, toate vor costa două milioane și jumătate. Asemnește lucrarea lui Hajdeu cu ridicarea Partenonului. „Am început Partenonul, zice Hajdeu, nu mă pot lăsa de el”. Și povestește două anecdote.

Când s'a făcut Partenonul la care lucrau Phydias și Ktinis poporul era nemulțumit pentru că nu vedea scara cu care să urce la cele două rânduri așezate prea de-asupra. Poporul cerea scara și vocifera, arhitecții răspundeau că nu pot da scara pentru că ei au lucrat monumentul după regulile artei. Numai cei serioși aprobau pe arhitecți.

Și altă anecdotă: La zugrăvirea unei biserici, pentru care banii lipseau, plătea câte unul zugravului, câte un sfânt. Și lucrarea înainta. Cere unul zugravului să-i facă pe Cristos, cu iatagan la brâu

și cu papuci roși în picioare, că altfel nu plătește. Zugravul se supune, dar scrie în josul picturii: „Te rog, Christoase, iartă-mă că te-am făcut cu iatagan și cu papuci dar altfel nu mi se plătea zugrăveala“.

Petre Poni este de părere, dacă mai trebuia, ca lucrarea lui Hașdeu să continue pe vechile baze, și ca Academia să contribuie în limita posibilităților dar că Dictionarul Academiei să se lucreze pe alte baze.

O propunere subscrisă de Kretzulescu, Tocilescu, Maiorescu, Kalinderu, Sturza, Quintescu, Vulcan, Maniu, hotărăște:

1) Publicarea Etymologicului pe bazele actuale, încetează la 1 Ianuarie 1898;

2) O comisiune de 5 membri (inclusiv Hașdeu) va întocmi programa noiei lucrări, în conformitate cu dorința expresă din 1884 a Regelui Carol.

Și noul Dictionar e și el în drum. Că Etymologicul lui Hașdeu nu s'ar fi sfârșit niciodată, chiar în condiții matusalemice e neîndoios. Se va sfârși oare aceasta, de astăzi, al Academiei? Și n'ar fi oare, practic, ca în așteptarea acelei zile, să se dea o ediție românească din cele 3 volume, impozante și erudite a dictionarului românesc, în limba germană, a d-lui H. Tiktin?

DEMISIA DIN ACADEMIE

Raportul secretarului general pe 1885, spunea cu privire la neaparitia, încă, volumului doi al Psaltirii lui Coresi: „In ce se atinge de Coresi, suntem siguri că onorabilul nostru coleg, d-l Hașdeu care a luat asupra-și lucrarea în chestiune va profita de această ocaziune spre a da Academiei asigurarea că vom vedea în curând Psaltirea lui Coresi terminată și dată la lumină“.

Hașdeu lămurește că privește constatarea ca o acuzare, că dacă ar fi voit să facă o lucrare orisicum ar fi fost terminată până acum și că „un glosar comparativ între Coresi și toate psaltirile nu e o lucrare dintr-o zi în alta“.

Iar în ședința dela 6 Aprilie 1883, prezidată de Titu Maiorescu, Hașdeu prezintă o adresă prin care face cunoscut că se retrage din Academie, după care părăsește ședința.

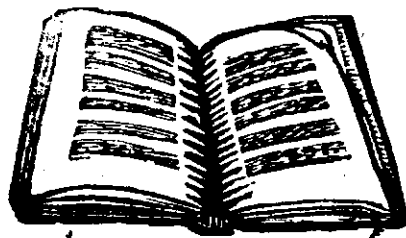
Desigur, demisia nu se primește.

Să reținem însă, cu titlu de epigraf liminar, și de un simbolic tălc argumentarea lui Ion Ghica: Membrii Academiei, zice dânsul, sunt aleși pe viață; ba și după moarte sunt prezenți în Academie, prin efigie. Poate cineva absentă pentru caz de boală, dar demisiune nu poate da. „De oarece a primit să intre în Academie, e ținut a rămâne aici“.

Un fel, cam brutal poate, însă nu mai puțin plastic despre „imortalitatea“ membrilor Academiei. Efigia despre care vorbea Ion Ghica să o luăm mai mult în înțelesul ei spiritual.

Sufletul lui Hașdeu e prezent la Academie.

PERPESICIUS

Bogdan Petriceicu Hașdeu

N. GANE

Imi este cu neputință să înșir aici toate scrierile izvorite din pana lui Hașdeu și să fac o dare de seamă măcar cât de restrânsă despre conținutul lor, căci ar fi să depășesc mult limitele permise ale cuvântării mele. Aceste scrieri, cari toate poartă mai mult sau mai puțin pecetia geniului său, sunt atât de numeroase și atât de variate, încât numai cetind lista lor te cuprinde mirarea cum a putut fi de ajuns o viață de om pentru o operă așa de întinsă. E în adevăr ceva neînchipuit cât capital de muncă, de energie, de erudiție a trebuit să cheltuiască el, pentru ca să încheie în spațiul unei vieți un șir de atâtea mari lucrări.

Mă voi mărgini deci să citez din domeniul literaturii: **Micuța**, trei zile și trei nopți din viața unui student, nuvelă satirică:

Domnița Ruxandra, dramă în proză.

Schylock, Gobseck și Moise, studiu literar din care reiese viu și puternic spiritul său nationalist.

Răsvan și Vidra, dramă istorică în versuri; un volum de **poezii** și **Trei Crai dela Răsărit**, comedie în două acte.

Răsvan și Vidra a avut cu deosebire un succes imens, căci volumul a ajuns la a patra ediție, iar drama este și astăzi de actualitate. Oricât de întemciate ar fi părerile emise de d-l Petru Carp în tinerețea sa despre această lucrare și oricâte greșeli de ritm a găsit în aproape 2000 de versuri ale lui Hașdeu, Răsvan și Vidra este și rămâne cea mai însemnată operă dramatică din câte s'au scris în urmă.

În domeniul istoriei avem de semnalat **Arhiva Istorică**, o publicațiune periodică săptămânală apărută în București dela 1865—1867 în trei volume mari sub auspiciile Ministeriilor de Justiție și de Instrucțiune publică. Această publicațiune cuprinde o bogată adunare de documente cu explicarea lor, izvoare prețioase pentru stabilirea a o sumă de fapte până atunci necunoscute sau rău cunoscute din trecutul vieții noastre naționale.

Avem viața și scrierile lui **Luca Stroici**, un volum.

Avem istoria lui **Ioan Vodă cel cumplit**, care prin frumusețea stilului și descrierea colorată a evenimentelor te farmecă de parcă ai crede că nu e o istorie adevărată, ci un poem eroic.

Avem **Columna lui Traian**, revistă lunară de istorie, filologie și psihologie populară, apărută în mai multe volume.

Avem **Zina-Filma**, **Goții** și **Gepizii** în Dacia, studiu istoric-lingvistic.

Avem apoi de înregistrat o lucrare gigantică, **Istoria critică a Românilor**, publicată în 1873—1875, în două mari volume, lucrare care n'are decât un curs, că nu e isprăvită. Însă el s'a temut că scurtimea vieții nu-i va da răgaz să ducă opera până la sfârșit, căci iată ce zice în prefața cărții:

„Mi-am înțeles misiunea pe o scară colosală.

„Tot ce ne îngrozește este ca nu cum-va munca și voința să fie covârșite prin „sărăcia puterii. Cine știe dacă Meșterul „Manole nu va cădea de pe schele“.

Și în adevăr nu i-a fost dat să ispră-

vească această monumentală lucrare.

Totuș câte orizonturi nouă n'a deschis acest studiu, primul care s'a făcut pe asemenea bază și în așa proporțiuni, câte probleme n'a rezolvit și cât material n'a pus la îndemâna urmașilor lui pentru a împrăști lumina în multe părți întinsecoase ale istoriei noastre.

Este o adevărată pierdere pentru tezaurul nostru științific, că Istoria critică a Românilor n'a putut fi isprăvită, precum n'au fost isprăvite mai multe alte mari opere începute de el.

Deprins a îmbrățișa larg a vedea mare, dânsul pe lângă că concepea lucrări prea vaste, de multe ori peste sfera puterilor omenești, apoi, împins de temperamentul său de poet, se lăsa ușor ademenit de diferite alte întreprinderi cari îl atrăgeau prin noutatea lor.

Aș putea să-l compar cu un vultur iubitor de culmile cele mai înalte și mai ardeșoare, dar care saltă mereu de pe o culme pe alta, în doru-i nepotolit de a căuta nouă perspective și nouă emoțiuni

În domeniul filologiei avem:

Principii de filologie comparativă ario-europee, un volum cu aplicațiuni la istoria limbii române.

Avem **Cuvinte din bătrâni**, operă însemnată compusă din două volume dintre cari cel dintâi statorniceste limba română vorbită între anii 1550 și 1600, studiu paleografic-lingvistic de o mare erudiție, bazat pe o bogată culegere de texte românești și notițe istorice și însoțit cu observațiuni filologice de **Hugo Schuchardt**; iar volumul al doilea cuprinde un studiu comparativ al cântecilor populare române din secolul XVI în raport cu limba populară vorbită.

Ambele aceste volume sunt de o mare valoare și indispensabile pentru oricine se ocupă cu studiul limbii și istoriei noastre.

Apoi ce să mai zicem de **Etymologicum magnum Romaniae**, iarăș două mari tomuri, lucrare nu mai puțin importantă, întreprinsă după inițiativa luată de M. S. Regele. Însă prin desfășurarea ce i-a dat, consultând atâtea texte din autori români și străini pentru a statornici etimologia fiecărui cuvânt, de sigur i-ar fi trebuit lui Hașdeu mai multe vieți pentru a o isprăvi.

Trebue de asemenea să menționez și un tratat al său de filosofie spiritistă intitulat:

Sic Cogito. Ce e viața? Ce e moartea? Ce e omul?

Aceste mari probleme ale existenței omenești, rămase până acum nedeslegate își vor găsi cu timpul, crede el, explicația în știința spiritistă. Universul, așa cum este plăsmuit, are taine pe cari noi nu le cunoaștem și în sânul lui se petrec fenomene cari scapă puterii de percepere a simțurilor noastre. Dar lumea mereu evoluează și se perfecționează.

Știința spiritistă, deși încă în fașă și privită cu multă neîncredere de o mare parte din lumea cultă, este de altminteru, adăoge el, în deplină concordanță cu învățăturile moralei și cu preceptele tuturor religiunilor.

Cu aceste studii și-a încheiat el cariera de om învățat; aceste au fost, pre-

Răposatul Postelnic

Tragedie istorică într'un act

PREFAȚA

Il faut que je me trouve à une grande consultation qui se doit faire pour un homme qui mourrut hier...
Molière; Malade Imaginaire, act. IV, sc. 14.

Tragedia mea este istorică în acel înțeles, că ea reprezintă caracterul politic și moral al unei epoci și că principalele sale personaje poartă nume reale.

Iancu Moțoc apare în cronicile noastre (1), deja ca mare vornic de țara de jos, în 1552; el răstoarnă pe Ștefan-Vodă Rareș, omorâre pe Joldea-Vodă, intronează pe Alexandru Lăpușneanul, îl alungă și încununază pe Eraclide Despotul, îl macelă și urcă pe scaun pe Ștefan Tomșa... se vede silit a fugi în Polonia și moare descăpătânat din porunca regelui Sigismund-August la Leopole, în 1564, păstrând până la minutul cel de pe urmă neclintita și sălbateca tărie de voie (2). Tragedia mea îl zugrăvește tânăr și înamorat: dar rolul se cunoaște în germene: Moțoc e tot Moțoc! În cursul tragediei el glumește numai odată și obiectul glumei e spânzurătoarea, el râde numai odată și obiectul râsului e crima!

Petru Spancioe și Cosma Șarpe sunt personaje nominalmente nu mai puțin istorice.

Letopisețul Ureche vorbește despre disgrafia și pribegirea în străinătate a vel-postelnicului Șarpe tocmai sub domnia lui Ștefan-Vodă cel Tânăr, în 1524.

Uricele domnești ni-l arată în acest post deja sub Ștefan cel Mare. În tragedia mea el apare ca tipul boierului moldovean din suta a XV-a, mai înainte de a se fi format, la începutul secolului XVI, boierul „motocean”, așa zicând: ca Ion Tântul, ca Luca Cârje, ca vistiernicul Mătieș și alții. — Șarpe e viclean în privirea străinilor, patrist și credincios domniei în sânul țării, fără frică pe câmpul bătăliei, verde și mărimos în mijlocul familiei (3). În tragedia mea el știe a ucide, dar numai din

onoare, el știe a ierta, dar numai cu dispreț; suferințele lui, fie morale, fie fizice, poartă o pecete eroică.

Spătarul Spancioe, tovarășul tuturor crimelor vornicului Moțoc, fu descăpătânat odată cu el în Leopole. În persoana lui voiam a deplânge plecările naturaminte bune corumpându-se sub pernicioasa înăurire a epocii; o fire deschisă, voioasă, umoristică, inteligentă, căpătând din ce în ce mai multă nuanță de cruzime, de desfrânare, de răutate, de viclesug; nuanțe care lesne pot deveni cutori! În tragedia mea, îl vedeți apostrofând demoralizarea omenirii și totodată, recunoscând necesitatea unei așa demoralizări; stigmatizând crima și apoi scuizând-o; om de tranzițiune.

Celelalte caractere ale tragediei sunt copiate, de asemenea, de pe natură: ele aparțin psihologiei, dacă nu istoriei proprii. A le analiza și a le a prețui, las în sarcina criticilor. Judece ei, dacă natura femeiască. — voluptuoasă, impresionabilă, fricoasă, capabilă de mari hotărâri ideale, însoțită de o mare debilitate reală. — dacă această natură e nimerită în persoana Doamnei Ilcana. Judece ei dacă există spirite amalgamate din iperbole, fanfaronadă, puținătate, precum e vânătorul Ardeleanul. — fratele căpitanului Trasone din comedia lui Terențiu „Eunuchus”. Judece ei dacă egoismul vulgar e bine expres în Suchinsinuschin și Climcuruzopulos, don-juanismul brutal în Aprodul, etc.

Scrierile mele asupra istoriei lui Petru Rareș, Ionașcu-Vodă, Despot, Petru cel Schiop, îmi permit a mă lăuda, fără a înfrânge preceptele modestiei, cum că am studiat mult în adâncime soartele Moldovei din suta XVI. Ei bine, acest studiu mi-a desvelit caracterul Moldovenilor de atunci, ca o monstruoasă adunătură de vicii! trădare, omor, disprețul legăturilor sociale, ateismul ascuns sub masca toleranței sau superstițiunea înălțată la gradul fanatismului, precumpănirea egoismului, individualizarea iubirii de patrie, nerușinarea!...

Să nu vă mirați, dar, dacă în tragedia mea postelnicul Șarpe e singur boier de treabă: numai el nu face parte din veacul XVI; numai el personifică timpul lui Ștefan, timpul de aur al țării noastre!

Arcașul Măciucă este duplicatul lui Șarpe, într'o sferă mai de jos: așa au fost acei țărani, în fruntea cărora eroul Moldovei învingea pe toți megieșii de împrejur! Ciobanul Ghioagă e încă om de treabă: dar ciobanii au fost, sunt și vor fi oameni de treabă purure și pretutindeni, ca Lumen al Odysseei.

Corupțiunea moravurilor se iscăse taman sub domnia lui Ștefan cel Tânăr. Acest fiu al războinicului Bogdan cel Trozav se sui pe tron în vârstă de opt ani, țara începu a cădea în neorînduie. Analistul povestește într'un mod foarte patetic despre fuga postelnicului Șarpe „de frica lui Vodă”; despre sculara și pedepsirea boierilor dela Roman, „întristați de vrăjmășia lui Vodă”, despre moartea însului domnitor, „otrăvit de doamna sa”. Actele contemporane

oficiale (4) aruncă o lumină și mai măh-nitoare asupra acestor catastrofe. Ele arată, bunăoară, cum eroicul vornic Că-răbăț, autorul strălucitei învingeri a Tătarilor pe Prut în 1518, a trebuit să fugă în Țara Muntenească! cum orașele ungare și polone se umpleau de bejenari moldoveni! cum acești bejenari intrigau răsturnarea domnitorului!, etc. Așa dar obiectul tragediei mele e ales dintr'una din cele mai tragice epoci ale istoriei noastre. Fost-am credincios spiritului timpului? Am vrut să fiu.

Pentru ca opul meu să oglindească în totul timpul și localitatea în chestiune, am presărat ici-colo câte o aluziune la obiceiurile naționale de atunci. În vechime, bunăoară, murind un moldovean, fie de orice treaptă, de'ndată rudele îl încălțau cu papuci negri, îi puneau la cap „un toiag”, adică, lumânare de ceară, măsurată după statura răposatului, cumpărata câțiva cocoși, simbolicește mențiți a-i înlesni trecerea în împărăția cerului și care se remiteau din mână în mână de la o margine la gropa la acea opusă. Unele din aceste obiceiuri s'au păstrat până acum oareunde prin sate. Cunoștința lor mi-a fost de mare folos în ocaziunea de față, și în privința etnografică, și chiar în interesul curat dramatic: pe ele se bazează o scenă, din care întreaga tragedie câștigă, precum veți vedea, o mai deplină plasticitate (5).

Să abordăm acum o altă vîzută a scrierii mele. Ea este nu numai istorică, ci încă, și mai cu seamă, tragică, artistică, poetică (poezia poate fi fără versuri, precum și versurile pot fi fără poezie). Schimbați titlul, prefaceți numenile persoanelor, strămutați acțiunea în America sau Africa modificând ceva și pasagiurile prea locale, și totuși efectul dramatic va rămâne neatins, deși se va pierde caracterul național. Ba chiar lăsați tragedia cum ea este, fără cât traducând-o într'o limbă străină; și, — dacă ea este o adevărată tragedie, dacă ea în adevăr resfrînge patimile însușite naturii omului (sîe el moldovean sau fie brazilian); — și tot încă, zic, ea va fi admirată orișunde; precum englezul admiră scenele grecești din Sofocle sau italianul scenele englezești din Shakespeare. Tragedia poate a nu fi istorică; dar ea nu poate a nu fi cosmopolită, ca orișicare artă.

Sînt prea departe de a alătura producerea mea cu ale lui Sofocle sau Shakespeare; dar pare-mi-se că orișicine are drept de a fi discipolul lor, bun sau rău, imitator sau original. Inșă poate neștine a împăca acești doi genii atât de diferiți? poate oare a fi ucenicul lui Shakespeare și al lui Sofocle tot odată? Nimeni n'a încercat-o până acum; și tocmai iată de ce nimeni nici nu are cuvânt de a afirma, cum că pasul ar fi neșosibil, Culoarea albă și culoarea neagră sunt vederat contrare, dar unirea lor nu produce ca o nouă culoare, care nu e nici albă, nici neagră: cu-

4) Mai cu seamă Acta Tomiciana, din care s'ar putea extrage întreaga istorie a acestei triste domnii.

5) Până și șarlatanul Paizzo nu e un tip născut. Chiar la începutul sutei XVII, Joppecourt povestește despre domnul muntenesc Mihne: „se ressouvint qu'un certain italien faisant profession de prédire les choses futures, luy avoit autrefois dit, etc.” (p. 121).

cum a spus stimatul nostru coleg d-l Onciul în fața mormintului ilustrului răposat, ultima fază de manifestare a spiritului său complex și vast.

M'am oprit numai la aceste câteva scrieri cari pun mai mult în relief firea bogată a lui Hașdeu, căci dacă dînsul n'ar fi scris decât acestea, încă ar fi fost de ajuns să merite titlul de **colos** ce i l-a dat Conte **Angelo de Gubernatis**.

(Din discursul de recepție rostit în ședința dela 13 Mai 1909, la Academia Română).

Hașdeu și „Convorbirile literare“

G. PANU

Am arătat în cursul acestor amintiri, cum cel întâiu care a adoptat asemenea atitudine (a farselor) a fost d. Hașdeu, printr-o farsă făcută **Convorbirilor** încă în anul 1871, trimițând acele reviste o poezie: „Eu și Ea“ pretinzând că e tradusă dintr'un autor german Gablitz și iscăbind M. I. Elias.

Reproduc din nou acea poezie:

EU ȘI EA

Ca o liră fără sunet
Ca un fulger fără tunet
Ca un râu fără murmur;
Ca o pasăre tăcută,
Ca o casă ce stă mută
Și pusie împrejur.

Ast-fel sunt și eu — Vai mie!
Formă fără melodie
Pur spectacol fără idei
De când dansa nu-i sub soare
Și puterea'mă cântătoare
A perit cu moartea ei!

M. I. Elias

Două ani după această farsă a eșit satira **Muza dela Borta rece**.

În urma acestia a urmat oarecare acalmie, **Convorbirile** nu s'au cam prea ocupat de **Revista Contemporană**; **Revista Contemporană** a încetat cu atacurile ei.

Probabil că a intervenit Vasile Alecsandri care scria și la o revistă și la alta.

Ba chiar au început a se sabili oarecare relații de bună vecinătate, cel puțin din partea **Revistei Contemporane**.

Scriitorii de ai **Convorbirilor** imitând pe Vasile Alecsandri, începură a trimite versuri și **Revistei Contemporane**, iar câte odată revista reproducea chiar bucăți din **Convorbiri**, precum unele nulele ale lui Nicu Ganca.

loarea cenușie? De ce dară maniera tragică a lui Sofocle, acordată cu maniera tragică a lui Shakespeare, n'ar da ea naștere unei maniere tragice speciale, unei maniere „cenușii“? Profunzimea mea amărăciune pentru Sofocle nu mă împiedica niciodată de a idolatra pe Shakespeare: în fiecare din ei vedeam unele apucături divine, „un pezzo del ciel caduto in terra“, cum zicea Sannazaro, și... m'am nevoit de a contopi divinul unuia cu al celuilalt!

Din Shakespeare am luat mulțimea și caracteristica varietate a persoanelor dramei, celace lipsește tragediei grece, în care locul lor îl ocupă corul, personajii colectiv imaginari și nenaturali.

Din Sofocle am luat simplitatea intrigii, ce lipsește tragediei moderne, în care evenimentul dramatic apare complicat prin mulțimea actelor; mulțime zadarnică, momentele tragice în natură fiind scurte și trecătoare.

Din Shakespeare am luat contrastul dintre sublim și bufon, dintre plâns și râs, — contrast care ne întâmpină la tot pasul în viața zilnică și care lipsește tragediei antice, posomorite dela început până în sfârșit.

În anul 1876 d. Hașdeu își propune să scoată o nouă revistă, **Revista literară și științifică**: Se anunța sau mai mult se șoptea că noua revistă are să aibă o prefață interesantă.

Trebuie să spun că d. Hașdeu nu trăia bine propriu zis cu nimenea: era în termeni, cum s'a văzut, cu **Convorbirile literare**, era însă în termeni răi și cu **Revista Contemporană** și mai cu seamă cu d. Ureche.

Spirit viu și susceptibil, d-sale îi plăcea să aibe nu colaboratori ci admiratori.

La București, se întrebau toți ce rezervează d. Hașdeu pentru prefață.

Cât despre **Junimea** și **Convorbirile literare** acolo nu s'a dat nici o însemnătate.

În **Convorbirile literare** din Ianuarie 1876, printre alte poezii s'a publicat și următoarea trimisă din București, intitulată **La Noi** și subsemnat P. A. Călescu, lat-o:

LA NOI

„La noi e putred mărul“ a zis de mult poetul,
A zis cu desperare și a murit nebun,
Căci îl zdrobi durerea când s'a

convins cu 'necetul,

Oftând după scăpare, că nu mai este bun
Nici sămburele însuși, speranța viitoare.
Vestala timoroasă ascunsă de priviri!
O, da! un verme sarbăd cu otrăvită boare
Rozând fără 'necutare nu lasă nicăieri
Bucată nemănușită, și în zadar să crează
Husia din urmă ar vrea că tot mai poți
Rodobândi scânteaia din dispăruta rază!
I-am cântărit, piticii! I-am măsurat pe toți!
Lucesc prin neștiință, prin penile străine,
Insecte cu o umbră mai mare decât ei;
Te 'nșală 'n perspectivă, dar când
to niți mai bine

Din Sofocle am luat patosul, arta de a trăda prin cuvinte suferințele fizice și morale, mișcărilor eroice, care vizitează câteodată momintaminte inima omului, — parte slabă în tragedia modernă.

Mă tem ca introducerea să nu fie mai lungă, decât însăși tragedia: o las nefârșită! Voi preveni totuși, drept incheiere, întrebarea ce mi se poate face, că adică de ce am scris în proză și nu în versuri? „Götz von Berlichingen“, și „Egmont“ a lui Götthe, două capodopere, nu sunt scrise oare tot în proză? Versurile nu permit a reproduce o epocă istorică în toată a sa simplitate, de a înzestra persoanele dramei cu varietatea caracterelor și limbajelor, de a face ca să dispară individualitatea autorului... Tragedia mea e, nu numai în proză, ci încă ea exclude orice neologisme, cel puțin în cuvinte, imitarea vechei sintaxe române fiind, din nenorocire, cu neputință.

(Din revista „Din Moldova“, al cărui „redactor“ era Hașdeu).

B. P. HAȘDEU

E trist și-ți vine mla de faltoasă pigmei!
Rivali cu cine știe ce genuri sublime,
Aruncă vorbe 'n aer ce curg ca un șiroi,
Repetă, dar de unde, din ei nu spune mine...
E putred, putred mărul din sămbure la noi!

P. A. Călescu

D, Negruzzi, care primise poezia la corespondența revistei, scrisese autorului următoarele:

„D-lui P. A. C. mulțumiri și noroc bun“.

Două cuvinte numai schimbăse d. Negruzzi din poezie: în loc de **vestală timoroasă** cum era în manuscris, pusese **fecioară sficioasă**.

Ei bine, această poezie era o nouă farsă a d-lui Hașdeu, o a doua farsă căci d. Hașdeu urmărise în tot cursul **Convorbirilor literare** și societatea **Junimea**.

În adevăr, apare cum am zis mai sus, **Revista literară și științifică** la 15 Februarie 1876; revista începea cu următoarele:

Reproduc întreg rămășagul căci mulți poate au uitat de el:

„In loc de prefață
„Al doilea Rămășag

Jedicat d-lui V. Alecsandri“.

„Când mai mulți amici îmi făcură o noare de a-mi propune direcțiunea literară a **Revistei** de față, le-am adresat lor și mie însu-mi următoarea întrebare: o singură publicațiune de această natură nu este oare de ajuns „pentru micul nostru cerc de lectori“?

„Mi s'a răspuns că da.
„Atunci — zisei eu — avem deja **Convorbiri literare** și prin urmare orice altă revistă e de prisos.

— „Dar **Convorbirile** nu sunt serioase! a exclamat unul din cei de față.

— „Vă prea grăbiți cu sentința, răspunse cu gravitate un avocat. Pentru „ca să puteți pronunța în conștiință o condamnățiune, trebuie mai întâi ca auzatul să-și recunoască culpa.

„Toți au început a râde.

— „Cum vrei d-tă domnule legist — observă unul — ca organul d-lui T. Maiorescu, fie cât de necopt, să-ți mărturisească el însuși lipsa-i de seriozitate. Ar fi prea naiv...

„Auzind aceasta, îmi trecu prin munte „o idee.

— „Ei bine, domnilor — zisei eu — vă propun un rămășag...

— „Un al doilea rămășag, căci pe cel întâiu l'ai câștigat mai an-terț prin Eu „și Ea din Gablitz:

„Ca o liră fără sunet,
„Ca un fulger fără tunet...“

— „Fie și al doilea! pentru a împăca „pe omul nostru de legi, eu pariez că „voui reuși a face, ca așa numita nouă „direcție să-și recunoască nulitatea în „modul cel mai solemn, s'o mărturisească „că în fața lumii întregi și aceasta nu mai „departe decât până la termenul de 15 „Februarie, pe care l'am fixat pentru „aparițiunea „**Revistei noastre**“.

„Rămășagul a fost primit,
„Și de astă-dată am câștigat.

„La 5/17 Ianuarie, cu recipisa sub No. „936, am trimis la foaia din Iași următorul acrostich la **Convorbiri literare**.

(Urmază poezia reprodușă mai sus).

„La noi e putred mărul”, și la între-
barea : unde anume e putred ? Acros-
tichul răspunde : la **Convorbiri litera-
re**. Acolo sunt falnicii pigmei, acolo
sunt aruncători de vorbe în aer, acolo
sunt insecte mici cu umbre în aer, acolo
sunt plagiatorii ce repetă fără a spune
de unde, acolo se lucește prin neștim-
ță, etc. etc., o vastă pleiadă mănjită
până la sâmbure de un verme sarbăd
cu otrăvită boare !

„Din exces de generozitate, eu am
prevenit pe criticii dela noua direcție
prin pseudonimul P. A. Cătescu, adică
păcălesc, și chiar prin nota cu „Deș-
teaptă-te Române :” Ei n'au voit totuși
să vadă, să auză, să știe nimic !

„Poesia a fost supusă desbaterei fai-
moasei societăți Junimea, care a hotăr-
ărit să se publice în cel dintâi număr al
Convorbirilor mai pe sus de toate ce-
lelalte versuri, înlocuind însă, după o
matură cugetare, pe „Vestala timo-
roasă” prin „Fecioara sficioasă” ceea-
ce avu drept rezultat de a face ca ac-
rostichul să sune mai nemțește. La
Convorbiri literare. O germanomanie
instructivă !

„Galunatia dela mijloc :

„...Bucată nemănjită, și în zadar să crează
Ilusia din urmă ar vrea că tot mai poți.

„Redobândi scânteia din dispăruta
„rază, a ramas intactă și sacră pentru
„ilustra companie”.

„Noua direcție nici n'a visat măcar,
„că prin un verme sarbăd cu otrăvită
„boare”, care „nu lasă măcară bucată
„nemănjită”, se aruncă fără mla în fața
„d-lui Titu Maiorescu un al treilea sau
„al patrulea vot ac blam, mai energic
„decat verdictele Senatului și ale depu-
„taților !

„In aceste condițiuni a apărut acros-
tichul în **Convorbiri** dela 1 Februarie
„pe pagina 441, sub rubrica de „Cores-
pondență”, noua direcție terică de o-
„casierea ce i-am dat de a-și face ea in-
„săși portretul și foarte setoasă de al-
„tele asemenea pe viitor, mă incură-
„giază cu entuziasm : D-lui P. A. C.
muțumiri și noroc bun !”

„Așa dară, neseriositatea **Convorbiri-
lor** fiind legalmente constatată prin
„propria lor mărturie, mă grăbesc a
„primi sarcina de a dirige în partea-
„literară **Revista** de față, considerând-o
„a fi în adevăr necesară, de vreme ce
„nu există deocamdată în România nici
„o alta de această natură.

„Va fi nu o nouă direcție, ci o direcție
„sănătoasă.

Hașdeu

(Din Amintiri dela „Junimea” din Iași,
vol. II.

Din „Etymologicum magnum Romaniae”

B. P. HAȘDEU

ALIVANDA s. ALIVANTA, adv. ; a
la culbut, eu culbutant. „A da, a că-
dea, a se duce alivanda = a cădea în
cap ; a se da alivanda = a se da peste
cap ; a da pe cineva alivanda = a ru-
na : a da alivanda = a cădea din mă-
rirea sa, a se ruina, a perde starea”
(L. M.)

Cuvântul se aude mai ales în Moldo-
va și peste Olt ; în Transilvania pare a
nu fi cunoscut.

I. Creangă, Amintiri (Conv. lit. 1881,
p. 459) : „Ion însă, împiedicat cu pi-
ciorarele în minicile contășului căzuse
alivanta la pământ...”

Alecandri, Iorgu dela Sadagura, act.
I. sc. 5 :

„Gîngu : Să te păzești, dragă cucoană
Gahiță, pentru că la vîrsta noastră ca-
taroile sînt foarte șugubețe.

„Gahița : Cine și-a spus d-tale că am
cataroi” ?...

„Gîngu : Precum zici foarte bine... ele
de-odată, nîtam nîsam, te trîntesc ali-
vanta plăcînta'n groapă...”

Acelaș, Piatra din casă, sc. 9 : „Cine
știe ? mîni, poimîni, poate alivanta'n
groapă...”

Acelaș, Florin și Florica, sc. 11 : „(se
împiedecă în poalele rochiei). Na ! că
era să dau alivanta peste cap...”

Acelaș, Kera Nastasia : „Azi tare,
mîni tare, poimîni pe spinare, adică
alivanta...”

In Oltenia :
„Cînd se răstoarnă o trăsură, auzi zi-
cînd : văzut-ai cum boierul și cucoana
au venit alivanta, peste cap ? Intre co-
pii cînd se încurcă smei : fi l-am dat
alivanta ! A venit zmeul alivanta !”
(Chr. Cuțana, Craiova).

Cihac (II, 2) crede că alivanta „cul-
bute” ar fi aceiași vorbă cu alivancă
„gateau” : „l'acceptation de culbute est dé-
duite de la manière de faire ces petits
gateaux, que l'on roule”. Asociațiu-
nea lui alivanta cu plăcînta s'ar
părea la prima vedere a justifica
această derivațiune ; în fond însă
acea asociațiune nu este altceva de
cît tocmai rezultatul unei etimologii
poporane. Față cu asemănarea mate-
rială a ambelor cuvinte, poporul — ca
și Cihac — și-a închipuit că ele trebuie
să fie înrudite ; apoi de aci, ca un fel
de explicațiune la alivanta, s'au adăos
plăcînta în : alivanta-plăcînta. Cihac ci-
tează locuțiunea : „a cădea alivanta-
plăcînta ca o broască = faire une cul-
bute comme une grenouille”. Mai ade-
sea însă scrie : „alivanta în groapă”,
„alivanta peste cap”, „alivanta pe spi-
nare”. Alivanta plăcînta se aude numai
în Moldova, nu și la Olteni, în graiul
cărora nu există alivenci, și prin ur-
mare o asemenea etimologie poporană
nu avea cum să se nască.

Finalul că din alivancă, fiind un su-
fix foarte răspîdit în limba romînă, nu
putea să treacă în ta și da din alivanta
sau alivanda, o terminațiune de tot
rară. Afară de aceasta s'ar fi zis : „a
cădea alivancă”, după cum se zice în-
tr'un mod adverbial : „cade morman”,
„cîrge giră”, „leagă fedeleș”, etc. (cf.
Jarnik, Rumän, Volksmärch 21), iar nu
articulat : „a cădea alivanta”. În scurt,
din toate punctele de vedere, alivanta
n'are a face cu alivancă.

Forma — anta sau — anda în loc
de—ânta ori—ânda dovedește că vorba
nu e veche la Romîni. Este termenul
italian de marină alla—banda (Toma-
seo, vv. alla—banda și banda), cu un
consonantism care indică trecerea-i prin
gura marinarilor bizantini, căci în me-
dio greacă italianul banda se rostia
vanta (Du Cange, Gloss, graec, ad.
voc.) Ialieneste „andare alla banda” se
zice despre corăbii cînd se pleacă pe o
parte, și de aici materialmente : „anda-
re alla banda = a se povîrni, a sta să
cadă, a șovăi ca bețivii”, iar la figurat :
„andare alla banda = a se ruina, a su-
feri o nenorocire și chiar a muri”, adică
într'un mod adverbial toate accep-
țiunile romînului alivanda sau alivanta.

Este încă una dintr'o seamă de vorbe
italiene străbătute la noi dela Marea-
Neagră prin comerțul venețian și ge-
novez de pe la finea veacului de mijloc
V. Aciocae. — Alamă. — Aleodor.

(Din „Etymologicum magnum Ro-
maniae”, vol. I, fascicola I).

HAȘDEU ȘI EMINESCU

Cetitorul în curent cu emoționantul
necrolog pe care Hașdeu l-a scris la
moartea lui Eminescu, poate fi nedume-
rit de versurile strofei a 7-a din poema
„Dumnezeu” :

„Homer și Anacreonte, Virgil și Hora-
țiu n'au stat a făuri, pe „Tisa plînsu-mi-
s'a”..., sonore chițibușuri, pe-o cărtiță
menită s'o schimbe în elefant”. — Sunt
mai puțin un atac la Eminescu cât o i-
lustrațiune în plus la argumentul inuti-
lității rimei.

Restul versurilor confirmă, dealtmîn-
teri.

Dar de această aparentă contradicție
s'au sezizat alții cu mult mai înainte.

Vlahuță, discipolul așa de credincios al
lui Eminescu, menționase versurile în
revista sa „Viața” și Hașdeu răspunsese
stăruind în părerea lui asupra acelei ri-
me excentrice.

Cu acel prilej alcătuiesc distihurile,

Românii s'au ales cu
Pușin din Eminescu.

și :

O, criticele ! Zi că
Răspunsul mă te urzică.

ca o dovadă de ușurința cu care se poate
făuri astfel de rime, pe care, cât de ne-
drept, lesne se înțelege, le adăoga atîtor
trouvailles-uri metrice din Eminescu.

Apoi adăoga : „Poesia consistă în Idee
și în ritm. Numai ideea și ritmul caracte-
rizează pe un adevărat poet. Rima este
un accesoriu, un plus, care poate să a-
rate la poezii cei mari o prea mare bo-
găție, dar care ascunde sărăcia la cei
mîitei”.

Și ca să înlătore definitiv echivocul,
sfârșia, spunând că meritul lui Emine-
scu l-a arătat îndeajuns în notița necro-
logică asupra poetului și în scrisoarea
cătore Gheorghe din Moldova.

Fără să mai spunem că și argumente-
le și tonul lor aveau în chip fatal ceva
din poruirea savantului și virtuosului în
canta adevăratului inspirat al muzicilor.

E C O U R I

SARBATORIREA LUI HAJDEU

Amintirea celor douăzeci de ani dela moartea genialului enciclopedist, una dintre puținele mari glorii cărturărești ale neamului nostru, e un bun prilej de reculegere.

Câteva articole în ziare și reviste, câteva broșuri, festivitatea Ateneului popular Cămpina, cine ar putea contesta acestor manifestațiuni tot omagiul și interesul pe care-l conțin.

Ceeace însă nu se vede e prezența aceluia stat cultural, băgat prea până peste genunchi în noroiul intereselor materialiste. Și nu e vorba doar de vre-o oficializare a comemorării, a lui Hajdeu astăzi, a altora, mâine. Nici de vre-o delegație pe care Statul ar da-o cuiva să-l reprezinte la festivitățile Hajdeu. Ar fi tot ceace e mai simplu, cu toate că nici pentru numai atâta nu se poate vorbi de vre-un oficiu în a cărui grijă să cadă astfel de atribuțiuni. Să zicem că Statul se voește reprezentat la o mare festivitate culturală. Cine ia inițiativa și cine decide? Ministerul de Instrucție, de arte, așa, cum uzinele din străinătate v'au o-bisnuit sau ministerul de domenii în sarcinile căruia cad arcurile de triumf, în țara noastră?

Și totuși, despre altceva e vorba.

Despre atmosfera spirituală Hajdeu, despre curentul editorial Hajdeu, care trebuia să însoțească toată această sărbătorire.

Centenarul romantismului, legat de prefata lui Cromwell a lui Victor Hugo, abia la toamnă atinge punctul de coincidență și încă de un an de zile, monografii, ediții, studii, resuscitări, se urmează din toate părțile, ca o dovadă a pulsului intelectual a aceluia stat cultural, de care ne aflăm așa de departe. Editorilor noastre nu le putem cere, încă multă vreme de azi încolo, o acțiune luminată și metodică într-ale cărților.

Iată, unde statul ar trebui să intervie, iată unde o direcție a literelor în ministerul artelor, și-ar afla rațiunea. Ea ar pregăti nu atât serbările; acestea vin dela sine când împrejurările sunt create. Dar ar favoriza publicațiile, ar mobiliza energiile care se irosesc, ar întocmi planul activităților și ar grăbi acea eflorescență de tipărituri în toate chipurile, operă, studii, vulgarizări, fără de cari ori ce comemorare e un pilej mai mult pentru melancolie.

SERBARILE HAȘDEU LA CAMPINA

La 28 August vor avea loc la Cămpina mari serbări pentru comemorarea lui B. P. Hașdeu. Iată programul serbărilor:

Orele 11: Parastas la catedrala Sf. Treime. Răspunsurile vor fi date de corul ateneului popular „B. P. Hașdeu” sub conducerea maestrului prof. C. Ionescu.

Orele 12: Pelerinaj la castelul „Julia Hașdeu”. La castel se vor ține cuvântări ocazionale.

Orele 17: Festival la sala „Monovici” cu următorul program: Conferința d-lui prof. universitar Nicolae Iorga: „Doamne buzele mele” de Gh. Muzicescu; „Ca-

pela” de C. Kreutzer; „Cerurile spun” (concert No. 17) de Bortneansky, executate de corul mixt al ateneului „B. P. Hașdeu” sub conducerea maestrului C. Ionescu; Recitări: d-na ing. Ecaterina Păslaru; „Răzvan și Vidra” de B. P. Hașdeu.

Cântecul I (un orb pentru un galben), cu concursul d-lui Corneliu Dănielescu stagiar al Teatrului Național din București, Direcția de scenă: N. Gh. Kirilov dela Teatrul Național. Piesa se va juca în tradiția Teatrului Național.

BIBLIOTECA PEDAGOGICA

Biblioteca pedagogică de pe lângă Casa Școalelor a fost frecventată în luna Iunie, de 115 cititori, cari au consultat 257 volume.

În total, în anul școlar 1926—1927, biblioteca pedagogică a fost consultată de 4545 cititori cari au consultat 7822 volume.

Spre a se vedea cum se prezintă această frecvență în raport cu cea din anii trecuți, dăm mai jos frecvențarea bibliotecii, dela înființarea ei, 20 Noemb. 1910, până la 1 Iulie a. c.

În anul 1910—1911, 113 cititori au consultat 308 volume, în 1911—1912, 175 cititori, 567 volume, în 1912—1913, 251 cititori, 635 volume; în 1913—1914, 589 cititori, 1312 volume; în 1914—Sept 1924, 4463 cititori, 9221 volume; în 1924—925, 1525 cititori, 2421 volume; în 1925—926, 2013 cititori, 5298 volume; în 1926—927, 4545 cititori, 7822 volume. În total 13,774 cititori au consultat 25,782 volume.

Din aceste cifre rezultă, că în anul școlar 1926—1927, biblioteca pedagogică a apus la o frecvență de o treime din numărul total de cititori și de volume, pe cari i-a avut dela înființare și până în prezent, adică în timp de 16 ani.

Acest rezultat este foarte îmbucurător și se datorește faptului că au fost sporite numărul locurilor de citit, prin confecționarea de noi mese și scaune pentru cititori.

DIN STRAINATATE

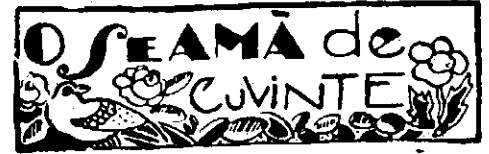
□ Les Annales publică date în legătură cu situația presei străine ce apare pe teritoriul Franței:

Apar în Franța 167 publicații străine: 24 în englezește, 1 în irlandeză, 18 în românește, 15 în spaniolă, 30 în italiană, 3 în grecește, 3 în ebraică, 1 în idiș, 14 în poloneză, 2 în flamandă, 7 în esperanto, 21 în rusește, 2 în arabă, 2 în anamită, 4 în ungurește, 8 în armeană, 3 în ucraineană.

□ Doctorul Herman Menhard, director al bibliotecii din Klagenfurt, Germania, a descoperit fragmente din manuscrisul Nibelungilor. Manuscrisul e scris în bavareza Evului mediu și datează din secolul XII sau XIII.

□ Operele complete ale lui D'Annunzio vor apare într-o colecție numărând nu mai puțin de 80 volume.

□ Academia franceză a fost autorizată să primească nuda proprietate a unui legat Silhol de două sute mii de franci, ca să institue zestre de câte 2000 franci pentru fetele, din arondismentul al 14-lea, care se vor fi distins prin virtuțile de familie.

La Voltaire, la Ferney, se juca șah; apoi se începu să se povestească istoria de bandiți. Fiecare doamnă povestind pe a sa veni rândul lui Voltaire. El începu astfel:

— Doamnelor, a fost odată un percep-tor...

Și adăogă cu simplitate:

— Atâta tot!

Alexandru Dumas-tatăl răspunse astfel unui obraznic care-l trata de „negru”.

— Da, domnule, tatăl meu era mulatru, bunicul era negru și străbunul era mai-mușă. Generația mea începe acolo unde a d- se termină.

Celebrul avocat rus Lohovitzki scoase pe un client al său dintr-o afacere urâtă. După achitare acesta veni să-l mulțumească.

— Oh! maestre, zise el, nu știu cum să vă exprim toată recunoștința mea.

Lohovitzki răspunse:

— Prietene, de când Fenicienii au descoperit banii, această chestiune nu se mai pune.

George Branlimberg care fu odinioară redactor la „Courrier Francais” și care nu era lipsit de talent, era un bohem incoșigibil.

Într-o bună zi, el dispăru. Nu se știu nimic despre el când unul din prietenii săi îl întâlni.

Mirat, îl întrebă:

— Ei bine! ce ai devenit!.. Nu te mai vezi...

— Sunt vânzător de mobile, declară Branlimberg cu aerul cel mai serios din lume.

— Și merg afacerile? Vinzi multă mobilă!

— Doamne... până azi... mărturisii scriitorul.. n'am vândut decât mobila mea.

RUD. A. KNAPP

□ Se va crea un serviciu de coordonare al tuturor bibliotecilor din lume. Patru sute de biblioteci au și făgăduit colaborarea Institutului internațional de cooperare intelectuală.

□ La 22 Iulie s'a implinit centenarul unui faimos fapt divers, tânărul seminarist Antoine Berthet din Brangues Dauphin, a tras în plină biserică și în timpul slujbei un foc de revolver, asupra d-nei Michoud, soția consilierului de la Curtea din Grenoble. După aceea a tras și asupra-și.

Fapt divers din care — dacă se poate spune, și în ce măsură — a ieșit le rouge et noir de Stendhal.

□ Pentru toate cele neiscălite în această foaie, răspunde redactorul „Universului Literar”: d. Perpessicius.